पेशकर्ता

A Joint Venture Of:

Cube Info Company (P) Ltd.
Bishalnagar, Kathmandu, Nepal
Email: cubeconsultant.nepal@gmail.com
infO{@cubeinfO{.com.np
Tel: 01-5900201

Pathway Nepal (P) Ltd.
Itahari-1, Sunsari, Nepal
Email: pathwaynepal@gmail.com
Tel: 025-585368

Bhugol Engineering Consultant (P) Ltd.
Subidhanagar-32, Kathmandu, Nepal
Email: bhugol.eng@gmail.com
Tel: 9851224024
Website: bhugol.com.np

विषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

परिच्छेद - एकः परिचय **१**

१.१ पृष्ठभूमी १

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य २

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरु ३

१.४ अपेक्षित परिणाम ४

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधी र प्रक्रिया ४

१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु ९

परिच्छेद दूईः गाउँपालिकाको सङ्क्षिप्त परिचय **१०**

२.१ शिवनाथ गाउापालिकाकाको संक्षिप्त परिचय १०

२.२ गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था १५

२.३ शिवनाथ गाउँपालिकाकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १७

परिच्छेद - तीनः स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता **१८**

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था १८

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था १८

३.१.२ कानुनी व्यवस्था १९

३.२ गाउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्थाः २६

३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमूख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण २६

३.३.१ कर राजस्व २९

३.३.२ गैरकर राजस्व ४०

परिच्छेद - चारः आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था **५४**

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति ५४

४.१.१ राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण ५४

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता ५७

४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति ५८

४.२.२ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन ५८

४.३ विगतको आय परिचालनको अवस्था ५९

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ६१

परिच्छेद - पाँच: राजस्व सूधार कार्ययोजना **६४**
परिच्छेद - छ: आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण **६७**
६.१ राजस्व सूधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ६७
६.२ गाउ□ालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण ६९
परिच्छेद - सात: अपेक्षित नतिजा **८०**
परिच्छेद - आठ: अनूगमन तथा मुल्याङ्कन **८५**
अनूसुची **८८**
नमुना फारामहरु **८८**
अनूसुची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सुची ८९
अनूसुची २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सुचकहरु ९२
अनूसुची ३: विषयगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क सङ्कलनको नमुना फाराम ९५
अनुसूची ४: वस्तूगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क सङ्कलनको नमुना फाराम १००
अनूसुची ५: आय प्रक्षेपणको ढाँचा १०७

तालिका सुची

तालिका १: शिवनाथ गाउँपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण १२
तालिका २: शिवनाथ गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था १६
तालिका ३: तहगत राजस्व अधिकार १८
तालिका ४: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था २४
तालिका ५: गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको बर्तमान अवस्था २७
तालिका ६: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर ३०
तालिका ७: घरजग्गा वहाल करको सम्भाव्यता विवरण ३३
तालिका ८: ब्यबसाय कर सम्बन्धी विवरण ३४
तालिका ९: विज्ञापन कर सम्बन्धी बिबरण ३७
तालिका १०: कृषि तथा पशूजन्य वस्तूको ब्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर सम्बन्धि बिबरण ३८
तालिका ११: जडीबूटीको कर सम्बन्धि विवरण ३९
तालिका १२: बहाल विटौरी शूल्क सम्बन्धी बिबरण ४२
तालिका १३: नक्शापास दस्तूर सम्बन्धि बिबरण ४३
तालिका १४: सिफारिश तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण ४५
तालिका १५: व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शूल्क सम्बन्धी विवरण ४६
तालिका १६: पार्किङ शूल्क सम्बन्धी विवरण ४८
तालिका १७: सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय सम्बन्धी विवरण ४९
तालिका १८: गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा ५१
तालिका १९: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण ५५
तालिका २०: राजस्व परामर्श समितिको विवरण ५८
तालिका २१: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण ५९
तालिका २२: विगतको आय परिचालनको अवस्था ६०
तालिका २३: गाउँपालिकाको समग्र आय परिचालनको अवस्था तथा अनुमान ६०
तालिका २४: राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरु ६४
तालिका २५: गैरकर राजस्व सूधार योजनाहरु ६५
तालिका २६: आगामी आ.व.का लागी राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरु (रु. हजारमा) ६७
तालिका २७: गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजस्वको प्रक्षेपण ७१
तालिका २८: गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा ८१
तालिका २९: अनूगमन तालिका ८६

चित्र सुची

पृष्ठ सङ्ख्या

चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी अवलम्बन गरिएका चरणहरू ४
चित्र २: शिवनाथ गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्शा ११
चित्र ३: तहगत राजस्व अधिकार १९
चित्र ४: स्थानीय तहको आय स्रोत २४
चित्र ७: बिगत दूइ आ.ब. को अनूमानित तथा थथार्थ आय २६
चित्र ६: व्यावसाय कर सङ्कलनको सम्भावित सुधारहरु ३५
चित्र ७: राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु ६१
चित्र ८: राजस्व चक्र ८५

परिच्छेद - एकः परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको सरकारहरुको सङ्घीय संरचनालाई अवलम्वन गरेको छ । संविधानले स्थानीय तहहरुमा कुशल र प्रभावकारी सेवाहरु प्रदान गर्न सवल स्थानीय तहहरुको परिकल्पना गरेको छ । यसै बमोजिम स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्थाका लागी संघ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यबस्था गरेको छ । संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्ता अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पुरा गर्न संभव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय कवित्त व्यबस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरु लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संबैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । नेपालको संविधान (भाग १९, अनुसूचि ८) मा आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल नहुने गरि कानुन बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिए अनुरुप स्थानीय तहहरुले राजस्व अधिकारको प्रयोग गरि कर तथा गैरकर सङ्कलनका आधारभुत मान्यता अनुरुप राजस्व, कर, शुल्क र दस्तुर उठाउन सक्नेछन । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड वापत रकम प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यबस्था समेत गरिएको छ । त्यसैगरि स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई विभिन्न किसिमका राजस्वको श्रोत, संभाव्य राजस्वको पहिचान, सङ्कलन, राजस्व बाँडफाँडको अधिकारको प्रत्यायोजन गरेको छ । खासगरि स्थानीय तहको उद्देश्य भनेको स्थानीय सरकारलाई वित्तीय रुपमा सवल बनाउने, स्थानीय सरकारको खर्च व्यवस्थापन गर्ने र स्थानीय तहमा सुशासनको प्रत्याभूती गराउने पनि हो ।स्थानीय तहहरुले आफूलाई तोकेको कार्य र जिम्मेवारी पुरा गर्नको लागी वित्तिय दृष्टिले सक्षम हुनु पर्दछ । वर्तमान अवस्थासम्म अधिकांश स्थानीय तहहरु संघ र प्रदेशबाट प्रदान गरिएको बाह्य श्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छ । स्थानीय तहहरुलाई स्थानीय राजस्व उठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ तापनि उनीहरु करको संभाव्यता पहिचान गर्न, कर सम्बन्धि डाटावेस बनाउन र कर प्रशासनलाई नियमन गर्न कमजोर देखिन्छन ।

संविधान र कानूनबाट प्राप्त अधिकारलाई उपयोग गर्ने क्रममा स्थानीय सरकारहरु प्रदेश र संघको मुख मात्रै ताक्ने र आन्तरिक श्रोत र राजस्व परिचालनमा लामो समय उदासिन हुने हो भने त्यसले दीर्घकालमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता र दिगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने कुरालाई नजर अन्दाज गर्न मिल्दैन । यसबाट छुट्कारा पाउनको लागी स्थानीय तहहरुको आन्तरिक

राजस्व परिचालन क्षमतामा कानून सम्मत ढगंले बृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्य आवश्यकता रहन्छ । उल्लेखित कार्य गर्नको लागी स्थानीय तहहरुसँग राजस्व सुधार कार्य योजनाको खाँचो देखिन्छ ।

यही खाँचोलाई पूरा गर्नको लागी प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा राष्ट्रव्यापी रुपमा संचालित राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धि कार्यक्रमले प्रदेश तथा स्थानीय शासन पद्धतिलाई दिगो, समावेशी र जवाफदेही बनाउने लक्ष्य लिएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन हुने गतिविधिहरु प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुको क्षमता विकास गर्नेतिर लक्षित रहेका छन । साथै, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा पनि यस कार्यक्रमले सहयोग पुर्‍याउने प्रावधान रहेको छ । सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय बीच सम्झौता भइ प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसै सन्दर्भमा गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरुको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागी राजस्व सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई मार्गदर्शन गर्न प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमको वित्तीय र क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीको प्राविधिक सहयोगमा शिवनाथ गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने कार्य अगाडि बढाईएको छ ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

नेपालको संविधानले नेपालको राज्य संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था गरेको छ । देशमा सङ्घियता आएपछि पहिले केन्द्रले दिने रकम तथा बजेटमा मात्र आश्रित स्थानीय तहहरुलाई पनि आफैंले राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार प्रत्याभूत गरिएको छ । त्यसैले स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व विनियोजन बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै स्थानीय सरकारले अन्य स्वदेशी संघसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्नसक्ने, नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था समेत छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ द्वारा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई व्यवस्थापन गरिनुका साथै स्थानीय सरकारले कर लगाउदा वैज्ञानिक करका आधारभूत मान्यताहरुका आधारमा कर करदाताले तिर्न सक्ने क्षमता र कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी स्थापना गर्न, स्वेछिक रुपमा कर तिर्न प्रेरित हुने वातावरण सिर्जना गर्न र कर लगाँउदा करको आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गर्न, स्थानीय सरकारको

आन्तरिक राजस्व सुधार कार्य योजनाको निर्माण अपरिहार्य छ ।

संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार संचालन ऐन (२०७४) ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्नसक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भए तापनि ती अधिकारलाई व्यवस्थित तरिकाले कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता सबैमा विकास भइसकेको छैन । यसको पछाडी अनेक कारणहरु हुनसक्छन जस्तै सङ्घिय संरचनाको अभ्यास नयाँ हुनु, आयका श्रोतहरुको पहिचान गर्नसक्ने खालको दक्ष जनशक्ति अधिकांश स्थानीय तहहरुमा नहुनु, स्थानीय तहहरुसँग रहेका संभाव्य श्रोतहरुका बारेमा तथ्याङ्क नहुनु, राजस्व सङ्कलन र त्यसको बाँडफाँड बारेमा जनतालाई बुझाउन नसक्नु, स्थानीय तहमा राजस्वको दायरा बृद्धि गर्ने सम्बन्धमा स्थानीय तहको नेतृत्वको इच्छाशक्ति कम हुनु आदि । स्थानीय तहहरुको राजस्व सम्बन्धि वर्तमान स्थितिको विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागी गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्न र सोका आधारमा आगामी तीन वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागी सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गतको प्रादेशिक सुशासन केन्द्रको चालु आ.व. २०७८/०७९को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार शिवनाथ गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरु

यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य स्थानीय तहहरुको आन्तरिक आय तथा राजस्वको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गर्नु र व्यवहारिक तथा प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास गर्नु हो । यस उद्देश्यको प्राप्तिका लागी देहाय अनुसारका सहायक उद्देश्यहरु निर्धारण गरिएको छः

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा शीर्षकगत रुपमा सम्भावित कर/गैर करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा राजस्वका विभिन्न श्रोतहरुको लेखाजोखा (यथार्थ असुली सहित) गर्ने र बृद्धिका संभावनाहरु पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक संरचना सङ्कलन तथा बिलिंग पद्दति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित स्थानीय तहको समग्र राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्य कुशलताको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहका आन्तरिक आय बृद्धिका संभावनाहरु पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्य योजना तयार गर्ने ।
- राजस्व सुधारका नयाँ संभावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनु पर्ने भावी रणनीति सहित आगामी ३ आर्थिक वर्षका लागी कार्य योजना (२०७९/०८०-२०८१/०८२) सहित राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।

- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा गर्नु पर्ने सुधारका लागी सुझाव सहित नमुना तयार गर्ने ।

१.४ अपेक्षित परिणाम

स्थानीय तहहरुलाई वित्तीय रुपमा सवल बनाउने र खर्च व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्नु मुख्य अपेक्षित परिणाम हुनेछ साथै यस कार्ययोजना मार्फत तल उल्लेखित कुराहरु प्राप्त हुनेछन:

- सम्बन्धित स्थानीय तहहरुका जनप्रतिनिधीहरु, कर्मचारी सवैले राजस्व सुधार सम्बन्धी अभिमुखीकरण प्राप्त गरी आन्तरिक आय तथा कर सम्बन्धी विषयमा आवश्यक जानकारी हासिल गरेका हुनेछन् ।
- सहभागितामूलक विधिद्वारा तोकिएका स्थानीय तहको सूचना र तथ्याङ्कमा आधारित कार्यान्वयन योग्य राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ ।
- आन्तरिक आयका नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान भई सो समेत समावेश भएको राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- नमूना आर्थिक ऐन आगामी आर्थिक वर्षबाट यथार्थतामा कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधी र प्रक्रिया

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी अवलम्बन गरिएका विधि तथा चरणहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र १) ।

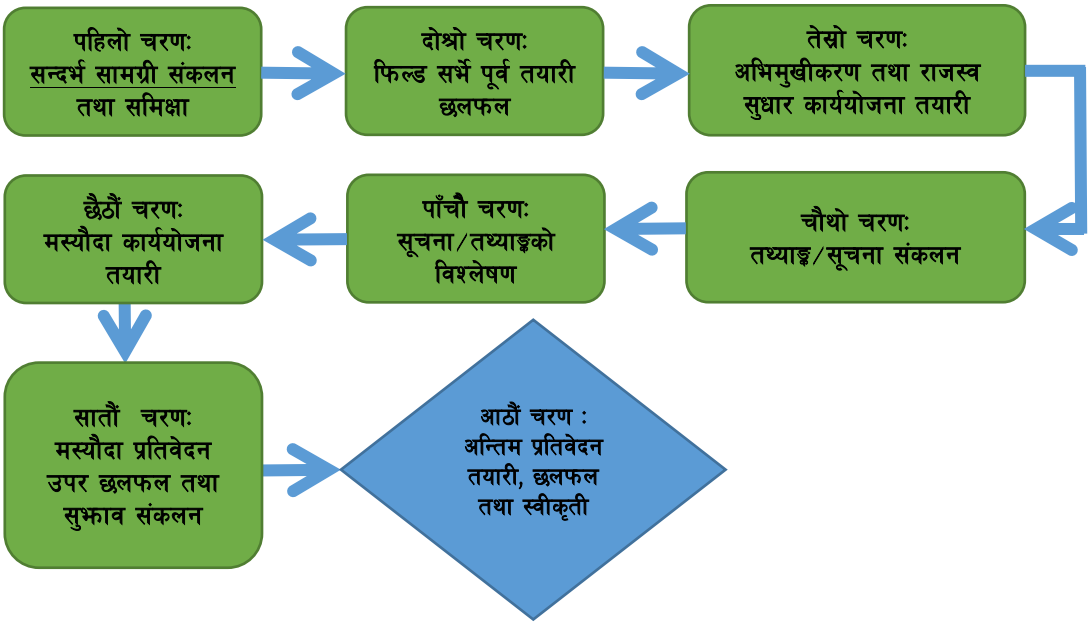

चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी अवलम्बन गरिएका चरणहरू

पहिलो चरणः सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा समीक्षा

राजस्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सामाग्रीहरुको सङ्कलन तथा अध्ययन गरियो । यस अध्ययन कार्यको लागी पहिलो चरणमा परामर्शदाता समूहबाट विभिन्न स्रोतहरूमार्फत् सन्दर्भ सामाग्रीहरू सङ्कलन, अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । जसमध्ये नेपालको संविधान (२०७२), स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५), उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५, सहकारी ऐन २०७५ आदि रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बन्धित सन्दर्भ सामाग्रीहरुमा सुदूरपश्चिम प्रदेश आर्थिक ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन् । यसै क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य-मुख्य सामाग्रीहरू अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

दोस्रो चरणः फिल्ड सर्भे पूर्व तयारी छलफल

पालिकामा कार्ययोजना तर्जुमाका लागी आवश्यक तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन गर्न जानुभन्दा पहिले प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, पुन्ना,डोटीमा मिति २०७९ जेष्ठ ११ मा एक दिबसीय छलफल कार्यक्रम राखिएको थियो । उक्त छलफल कार्यक्रममा क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट तयार पारिएको प्रश्नावली तथा चेकलिष्टका बारेमा विस्तृत छलफल भयो र उक्त छलफलमा प्रदेश सुशासन केन्द्रका तर्फबाट दिनुभएका सुझावहरूलाई समेत सम्बोधन गरी प्रश्नावली तथा चेकलिष्टलाई अन्तिम रुप दिइएको थियो । उक्त कार्यक्रममा क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीका तर्फबाट विषय विशेषज्ञले राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धि सैद्धान्तिक र व्यवहारिक पक्षहरूको बारेमा प्रस्तुती दिनु भएको थियो । उक्त प्रस्तुतीकरणको क्रममा उठेका जिज्ञासाहरूलाई सम्बोधन पनि गर्नु भएको थियो ।

तेस्रो चरणः अभिमुखीकरण कार्यशाला

पालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट खटिने फिल्ड अनुसन्धान टोलीले स्थानीय तहका प्रमुख तथा उप-प्रमुख, स्थानीय तहको राजस्व परिचालन सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारीहरु र राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी सम्बन्धमा अभिमुखीकरण गर्ने कार्य गरेको थियो ।

चौथो चरणःतथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन

कार्ययोजनातर्जुमा सम्बन्धि कार्यका लागी संस्थागत सूचना तथा तथ्याङ्कहरु समेत आवश्यक पर्ने हुन्छ । यसका लागी स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका, आर्थिक ऐनहरु, राजस्व सम्बन्धी कानूनहरु, प्रगति विवरणहरु तथा खर्चको फाँटवारी, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन, सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरु आदिबाट पनि आवश्यक सूचना र तथ्याङ्क प्राप्त गरियो । त्यस बाहेक, उद्योग वाणिज्य संघ, यातायात व्यवसायीहरुको संगठन, होटल व्यवसायीहरुको संगठन आदि पेशागत एवम् व्यवसायीक संस्थाहरु लगायतका सरोकारवाला पक्षहरुसँगको छलफलबाट पनि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरु सङ्कलन गरिएको थियो ।राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीको क्रममा मुख्यतः निम्न प्रकारका सूचनाहरु सङ्कलन गरिएको थियो ।

- राजस्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था, राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण
- राजस्व परिचालनका लागी अवलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरु
- कम्तिमा विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण
- गत वर्ष तथा चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक आय सङ्कलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक आय सङ्कलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धि तथ्याङ्क तथा सूचना
- राजस्व सुधारका लागी गर्नुपर्ने कार्यहरु तथा सोको जिम्मेवारी, आदि ।

कुनै सूचनाहरु/तथ्याङ्कहरु नमिल्दा र असंगतिपूर्ण देखिन गएमा त्यसलाई पूनः प्रमाणीकरण गरिएको थियो । यसरी प्रमाणीकरण गरी सकिएको तथ्याङ्कलाई कार्ययोजनाको उद्देश्यहरुले खोजे अनुसार तालिकामा रुपान्तरण गरिएको थियो । वस्तुगत विश्लेषणको लागी आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची २ अनुसार र विषयगत विश्लेषणको लागी आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची ३ अनुसार सङ्कलन गरिएको थियो ।

पाँचौ चरणः सूचना/तथ्याङ्कको विश्लेषण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागी आवश्यक सूचना/तथ्याङ्क सङ्कलन गरिसकेपछि त्यस्ता सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरिएको छ । सूचना विश्लेषणको लागी तथ्याङ्कीय विधि तथा गुणात्मक विश्लेषण विधि दुवैलाई प्रयोगमा ल्याइएको छ । राजस्व सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरु पहिचानको लागी गुणात्मक विश्लेषण विधि प्रयोग गरिएको छ भने राजस्वको बृद्धिदर तथा विद्यमान दायराको विश्लेषण तथ्याङ्कीय विधिद्वारा गरिएको छ ।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार, हाल गरिरहेको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभावहरुको मूल्याङ्कनलाई ध्यान दिदैं आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसरी तयार गरिने प्रक्षेपणले शिवनाथ गाउँपालिकाको बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ । यसैगरी शिवनाथ गाउँपालिकाको विगतको आयको बृद्धिदरको विश्लेषण गरी आय सङ्कलनको अवस्थालाई विश्लेषण गरिएको छ । शुरु र अन्तिम बिन्दुको आधारमा वार्षिक बृद्धिदरको गणना निम्न शुत्रको प्रयोग गरी गरिएको थियो ।

$$\text{CAGR} = \left(\frac{\text{Ending Value}}{\text{Beginning Value}}\right)^{\left(\frac{1}{\text{Number of Years}}\right)} - 1$$

जहाँ, CAGR =औसत वार्षिक बृद्धिदर

Ending Value =अन्तिम वर्षको यथार्थ रकम

Beginning Value =पहिलो वर्षको यथार्थ रकम

आय प्रक्षेपणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण **अनुसूची ४** अनुसार गरिने छ ।

छैठौं चरण:मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

स्थलगत अध्ययनबाट आएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई परिमाणात्मक तथा गुणात्मक विधिहरूको प्रयोग गरी मस्यौदा तयार गरिएको छ । लेखनको कार्य सकेसम्म भाषागत विज्ञता भएका व्यक्तिले गर्दा राम्रो हुने हुँदा लेखनको जिम्मेवारी कसले लिने हो पूर्व तयारी चरणमै निश्चित गरिएको थियो । प्रतिवेदनको विषय सूची निम्न अनुसार छ ।

परिच्छेद – एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

१.५ योजनाका सीमाहरु

परिच्छेद – दुई : गाउँ/नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ गाउँ/नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.२ गाउँ/नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

२.३ गाउँ/नगरपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

परिच्छेद – तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.२ गाउँ/नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

३.३.१ स्थानीय कर राजस्व

३.३.२ गैर कर राजस्व

परिच्छेद – चार : आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

४.३ गाउँ/नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

परिच्छेद – पाँच : राजस्व सुधार कार्ययोजना

५.१ गाउँ/नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

परिच्छेद – छ : आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

६.२ गाउँ/नगरपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

परिच्छेद – सातः अपेक्षित नतिजा

परिच्छेद – आठः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुसूचीहरुः

अनुसूची १: तथ्याङ्क सङ्कलन सूची

अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

सातौं चरणः मस्यौदा प्रतिवेदन उपर छलफल तथा सुझाव सङ्कलन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका उपरोक्त चरणहरु पश्चात तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन सम्वन्धित सरोकारवालाहरु समक्ष प्रस्तुत गरी सुझाव लिइनेछ । यसका लागी परामर्श कार्यशाला/बैठकको आयोजन गरिनेछ । यस्तो छलफलबाट प्रतिवेदनमा

छुट भएका विषय वा तथ्याङ्कीय कमजोरीहरुलाई सच्याउन र प्रतिवेदनका विषयमा सरोकारवालाहरुलाई जानकारी प्रदान गर्न पनि सहयोग पुग्ने छ ।

आठौ चरणः अन्तिम प्रतिवेदन तयारी, छलफल तथा स्वीकृती

मस्यौदा प्रतिवेदन प्राप्त भएका सुझाव समेतको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिनेछ । यसरी तयार भएको कार्ययोजना सरोकारवालाहरुको बीचमा प्रस्तुतिकरण गरिनेछ । दिइएका सुझावहरुको यथोचित सम्बोधन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप दिइने छ र स्थानीय राजस्व परामर्श समितिमार्फत् कार्यपालिकामा पेश गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गराइने छ । कार्यपालिकाबाट प्रतिवेदन स्वीकृत गराउँदा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागी आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्ने कार्यमा पनि सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि उपलब्ध सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययन निम्न अनुसारको सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, स्थानीय पदाधिकारीहरु तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुसँग गरिएको छलफल, गोष्ठि, अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सल्लाह, सुझाव र सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

- संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँड र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक रुपमा बृद्धि हुने अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने राजस्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
- राजस्व प्रक्षेपणको लागी स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तथा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले विभिन्न सर्वेक्षण मार्फत उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।
- वार्षिक रुपमा अनुगमन मुल्याङ्कनपश्चात्राजस्व सुधार कार्ययोजनामा परिमार्जन गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद दूई: गाउँपालिकाको सङ्क्षिप्त परिचय

यस परिच्छेदमा शिवनाथ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, अवस्थिति, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था, मानव संशाधन साथै भौगोलिक अवस्थालाई चित्रण गरिएको छ ।

२.१ शिवनाथ गाउापालिकाकाको संक्षिप्त परिचय

नामाकरण:

बैतडी जिल्लाका १० वटा स्थानीय तहहरु मध्ये शिवनाथ गाँउपालिका नेपालको संविधानको धारा २९५ को उपधारा ९३० बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका, स्वायत्त, संरक्षित वा बिशेष क्षेत्रको नाम, संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगको सिफारिसमा बनेको ७५३ वटा स्थानीय तह मध्यको एक हो । यस गाउँपालिकाको नामाकरणको लागि विभिन्न प्रस्तावहरुमाथि छलफल गर्दा यस क्षेत्रका मुख्य देवता शिवनाथको बासस्थान यसै क्षेत्रमा भएको र देवताकै नामबाट छलफलमा सहभागीहरु सहमत भई देवता शिवनाथको नामबाट नै यस गाउँपालिको नाम नामाकरण गरिएको हो । यस गाँउपालिकाको संरचना तयार गर्दा साबिकका गाविसहरु शर्माली, उदयदेव, कुलाऊ वडा नं. ९, महाकाली वडा नं. ७, ८ र ९ र शिवनाथ १ देखि ५ नंम्बर वडाहरुको भुभागलाई समेटेर गाँउपालिकाको गठन भएको हो । हाल यो गाउँपालिका ६ वटा वडाहरुमा विभाजित रहेको छ ।

अवस्थिति :

शिवनाथ गाँउपालिकको पूर्वमा मेलौली नगरपालिका, पश्चिममा महाकाली नदी (भारत), उत्तरमा पंञ्चेश्वर गाँउपालिकको र दक्षिणमा सूर्नया गाड रहेका छन् । गाउँपालिकाको केन्द्र साविक शिवनाथ गा.वि.सको सुल्याखानमा अवस्ति रहेको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ८१.६५ वर्ग किलोमिटर छ । विभिन्न जातजाति र भौगोलिक विविधता बोकेको यो गाउँपालिकामा उचाइअनुसार हावापानीमा पनि विविधता पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्सा तल चित्र नं. १ मा राखिएको छ ।

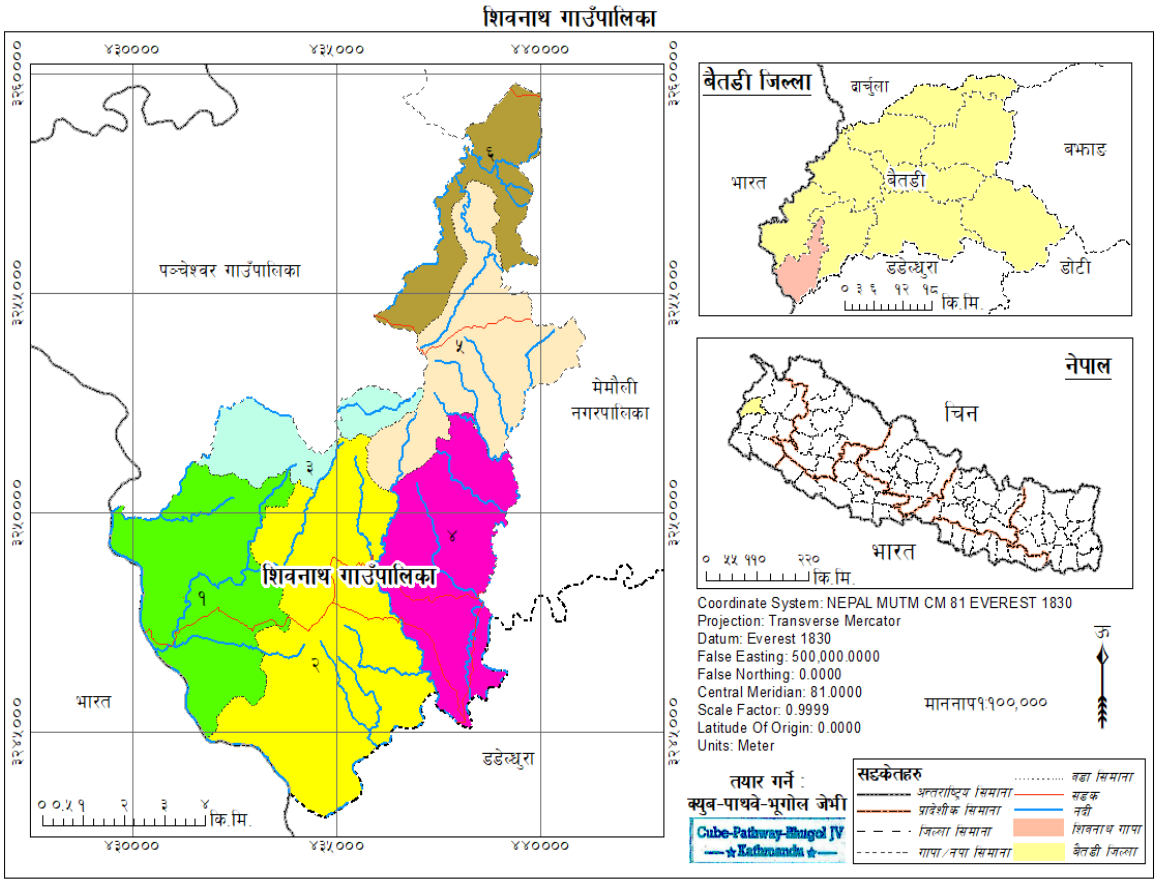

चित्र २: शिवनाथ गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्शा

शिवनाथ गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल तथा वडागत विभाजन

शिवनाथ गाउँपालिकालाइ जम्मा ११ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफलको हिसावले सबैभन्दा ठूलो वडा वडा नं. ५ रहेको छ भने सबैभन्दा सानो वडा वडा नं. २ रहेको छ ।

शिवनाथ गाउँपालिकाको जनसाङ्ख्यिक विवरण

२०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार यस गाउँपालिको घरधुरी संख्या २७७१ र जम्मा जनसंख्या १७११५ जसमा पुरुषको संख्या ८०६५ र महिलाको संख्या ९०५० रहेको छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग २०६८ अनुसार शिवनाथ गाउँपालिकाको जनसंख्या १७११५ जना रहेको छ जस मध्ये पुरुष ८११९ र महिला ९०५० जना रहेका छन्। त्यसैगरी घरधुरी संख्या २७७१ रहेको छ । शिवनाथ गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या र घरधुरी संख्या निम्न प्रकारको रहेको छ जसलाई तलको तलिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १: शिवनाथ गाउँपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण

वडा नं.	घरधुरीसंख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	६३४	२१३०	२१५२	४२८२
२	६६४	२१४८	२०७८	४२२६
३	३१९	८८१	९९२	१८७३
४	५१३	१२८५	१५००	२७८५
५	५४०	१४५०	१६९९	३१४९
६	३१७	१०१०	१०८५	२०९५
जम्मा	२९८७	८९०४	९५०६	१८४१०

स्रोतः शिवनाथ गाउँपालिका वस्तुगत विवरण २०७४/०७५

पेशागत विवरण :

यस गाउँपालिकामा बस्ने व्यक्तिहरूले आफ्नो जिविकोपार्जनको लागि मुख्य पेशाको रूपमा कृषि पेशा अंगालेका छन् । यो गाउँपालिकामा कृषि पेशा अंगाल्नेको घरधुरी संख्या १८९२ रहेको छ । त्यसै गरी वैदेशिक रोजगारलाई ५१९ घरधुरीले मुख्य पेशाको रुपमा अँगालेका छन् भने नोकरीलाई मुख्य पेशाको रुपमा अँगाल्ने घरधुरी संख्या ११६ रहेको छ । दैनिक ज्यालादारीलाई आफ्नो मुख्य पेशा बनाएका घरधुरीहरु ३७४, व्यापारलाई मुख्य पेशाको रुपमा अँगाल्ने ५७ घरधुरी रहेका छन् ।

पर्यटन (प्रशिद्ध स्थलहरू):

यस गाउँपालिकामा विभिन्न धार्मिक, ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक पर्यटकीय एवम प्रशिद्धस्थलहरु रहेका छन् । धार्मिक महत्वका क्षेत्रहरुमा शिवनाथ मन्दिर, भानमति गंगा, खोला केदार, निरपाल मन्दिर, सिद्धनाथ मन्दिर, बछला भगवति, पुडिल भगवति, महाराज कुलाकोट, उदयदेव, कपाडी जस्ता अन्य शक्तिपिठहरु रहेका छन् भने ऐतिहासिक प्रसिद्ध स्थलहरुमा अमर गढी किल्ला, कफाडि कोट, शिवनाथ मन्दिरहरु रहेका छन् ।

सिंचाईः

शिवनाथ गाउँपालिकाको सिंचाइको लागि कुल घरपधुरीमध्ये ३२.२ प्रतिशत घरधुरीमा सिचाइको सुविधा रहेको छ भने ६८.८ प्रतिशत घरपरिवारको जग्गा जमिन आकाशे पानिमा निर्भर रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा सिंचाइको लागि सम्भावनाका स्रोतहरु हुँदा हुँदै पनि यो ठाउँका मानिसहरु सिंचाइको लागि पानीको व्यवस्था गर्नेतर्फ उदासिन रहेको पाइयो । यदि यो गाउँपालिकामा उचित प्रानीका मुहानहरको पहिचान गरी सिंचाइको व्यवस्था गरेको खण्डमा यहाँ कृषिको सम्भावना प्रचुर मात्रामा रहेको पाइयो ।

यातायात पहुँच :

शिवनाथ गाँउपालिकामा यातायातको पहुँच पुगेको छ । सवैवडाहरुमा बाटोको ट्रयाक खोलिए पनि कच्चीबाटो भएको हुनाले वर्षाको समयमा भल पहिरोले बाटो विगार्ने हुँदा बह्रैमास यातायातको समस्या रहेको छ । अपुर्ण सडकमा काम चलिरहेको अवस्थामा रहेको छ । भत्किएका सडकहरु मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्ने कार्य संचालमा रहेका छ । यस गाँपालिकामा सामान ढुवानिको लागी टेक्टरहरु संचालनमा रहेका छन् । गाउपालिका र वडाहरुमा सडकको पहुँचका कारण यातायात र सामग्री ढुवानीमा सजिलो भई बजार विकास हुने र स्थानीय उत्पादनले समेत बजार पाउने सम्भावना बढेर गएका छन् ।

उद्यम, व्यापार, व्यवसाय :

शिवनाथ गाउँपालिकामा विभिन्न उद्यम, व्यापार व्यवसाय गरी जम्मा १८८ वटा रहेका छन जसमा ३३ दर्ता गरेर चलाइएको छ भने ८५ वटा दर्ता नगरि चलाइएको छ । यस्ता पेशा व्यवसायमा, वाइनसेन्टर, पुस्तक पसल, खुद्रा सल, जनरल स्टोर, ट्रेडर्स एण्ड सप्लायर्स, फेन्सी स्टोर, सुन चाँदी पसल, मोवाइल, कुटानि पिसानी र पेलानी, दोजियारी, सिलाइबुनाइ, दरी तथा गलैचा उत्पादन, निर्माणकार्य, इलेक्ट्रोनिक्स सामग्री मर्मत, मोवाइल मर्मत, मौरीपालन, कुखुरापालन तथा तथा तरकारी खेति, खाना, खाजा तथा बास होटर तथा लजहरु यस गाउँपालिकामा उद्यम, व्यापार तथा व्यवसायको रुपमा अस्तित्वमा रहेका छन् ।

मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू :

दैनिक उपभोग्य बस्तुहरु, कपडा, निर्माण सामग्री, खान वा बस्नको लागि होटल साथै स्थानीय उत्पादनका खाद्य तथा घरयासी प्रयोगमा आउने सामग्रीहरुको सेवा पाउने स्थानहरु यस गाउँपालिकामा रहेका छ, जसलाई मुख्य रुपमा यहाँका व्यापारिक केन्द्रहरु भनेर चिनिन्छन् । यस्ता स्थानहरुमा मुख्यगरी कुसुमोद घाट, नगरौ घाट, मटेला, कृण, स्वाल, तेर्छावाटा, बास्कोटी, शर्माली खलंगा, फटके ढुंङा, पौखर, सौगडा, बछाला, स्वलपाला, देगडा, मकैल, पिपलकोट, खडा, सुल्याखान, कपाडी, पुलठोक्कर, छेला, लामखाली, बगजेबला, कानली, बसेडी र हिरापुर रहेका छन् ।

उर्जा/विद्युत सुविधा :

शिवनाथ गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५/०७५ अनुसार २९४७ घरधुरीले उज्यालोको लागि सौर्य उर्जाको उपयोग गरेका छन् भने वायोग्यास प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ३ रहेका छन् । त्यसैगरी ३७ घरधुरीले अन्य स्रोतको उपयोग गरिरहेका छन् । त्यसैगरी खाना पकाउने इन्धनको रुपमा २९६७ घरधुरीले दाउराको उपयोग गरेका छन भने जम्मा ४ घरपरिवारले एल.पी. ग्यास र १६ घरधुरीले मट्टितेलको प्रयोग गरेका छन् ।

सञ्चार सुविधा :

शिवनाथ गाउँपालिका वस्तुगत विवरण २०७५/०७५ अनुसार यस गाउँपालिका सञ्चार सेवाबाट बञ्चित हुन सकेको छैन् । यस गाउँपालिकाका सम्पूर्ण घरधुरीहरुमध्ये २७९२ जनाले मोवाइल फोनको उपयोग गरेका छन् भने रेडियो भएका घरधुरीहरु १२०८ रहेका छन् । कम्प्युटर भएका जम्मा ३१ घरधुरीहरु रहेका छन् भने टेलिभिजन हुने घरधुरीसंख्या ६६ रहेको छ ।

खानेपानी तथा सरसफाईः

शिवनाथ गाउँपालिकाका घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा पिउने पानीको सबैभन्दा ठूलो स्रोत पाइप रहेको छ । यस गाउँपालिकामा १५०५ घरधुरीले पाइपलाई पिउने पानीको स्रोतबनाएका छन् । न्वालोको पानीलाई पानीको मुख्य स्रोत बनाउने घरधुरीहरु ३९७ रहेकाछन् । परम्परागत धाराको पानि पिउने घरधुरीसंख्या ८७९, कुलोको पानी पिउने ७ घरधुरी, मूलको पानी पिउने ३२ घरधुरी, नदिनाला र खोलाको पानी पिउने १६७ घरपरिवार रहेका छन् । यस गाउँपालिकाका घरधुरीमधये ४३ घरधुरीमा फ्लस शौचालय रहेका छन् । शौचालयको सेफ्टि ट्याँकी भएको घरधुरी संख्या २८३८ रहेको छ भने सामान्य खाडलखनी मकैका ढोड, खर, फुस, पसाल, प्लाष्टिक, काठ, बाँस, टीन वा प्लाष्टिकले बेरेर शौचालय बनाएका घरधुरी ४६ र शौचालय नभएका घरधुरी संख्या ६० रहेको छ ।

भवन तथा आवास :

शिवनाथ गाउँपालि घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकाभित्रका घरपरिवारले प्रयोग गरेको घरको जगको प्रकार हेर्ने हो भने जम्मा घरधुरीमध्ये ढुंगा वा इटा प्रयोग गरेका घरधुरी संख्या २८७४, सिमेन्ट, ढुङ र इंटा प्रयोग गरेका घरधुरी संख्या १११, सिमेन्टको पिलर हालेका २ घरहरु रहेका छन् । घरको गारोका आधारमा हेर्दा ढुङ्गा, माटो र इटाको गारो लगाएका घरहरु २८३३, सिमेन्ट, ढुंगा र इटा लगाएका घरधुरी १५२, काठवा प्लाइ लगाएका घरधुरीहरु २ रहेका छन् । छानोको आधारमा हेर्दा खरले छाएका घरधुरीहरु ८ वटा, जस्तापाताले छाएका घरधुरीहरु २१ वटा, टायल वा स्लेटले छाएका घरधुरीहरु २७१६ वटा, आरसिसि ढलान गरेका घरहरु ८५ वटा, माटोले छाएका १५६ वटा रहेका छन् ।

शिक्षाः

शिवनाथ गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ का अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्माजम्मी ४९ वटा शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन्, जसमा २९ आधारभूत, ७ माध्यमिक र १३ सामुदायिक बालविकास केन्द्रहरु रहेका छन् ।

स्वास्थ्य :

शिवनाथ गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा एउटा गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा, ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, वर्थिङ सेन्टर ६, टिवि.उपचार केन्द्र ३ रहेका छन् । त्यसै गरी यस गाउँपालिकामा स्वास्थ्यसेवा सुचारुरुपले प्रवाह गर्नका लागि हे.अ. ३ जना, सि.अहेव र अहेव गरी ६ जना, ल्याव असिष्टेन्ट १ जना, महिला स्वयम सेविका संस्था ४६ रहेका छन् ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी :

शिवनाथ गाउँपालिकामा बैंकिंग कारोबारका लागी एउटा कमर्सियल बैंक र ३ ओटा बित्तिय सहकारी संस्थाहरुले सेवा प्रवाह गरिरहेका छन्, जसमा एसविआइ बैंक पालिका केन्द्र सुइलेकमा रहेको छ भने शर्माली सहकारी संस्था गाउँपालिका वडा नं. २ र वडा नं. ४ मा जयलक्ष्मी साना किसान र उदयदेव सहकारी संस्था रहेका छन् । यस गाउँपालिकाका स्थानीय बासिन्दाहरूले पनि यिनै संस्थाहरू मार्फत् सेवा लिएको पाइन्छ । बैंकहरूले पनि कर्जा उपलव्ध गर्दै आएका छन् भने गाउँबासीहरूसँग रहेको रकमलाई निक्षेपको रूपमा स्वीकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् ।

फोहरमैला व्यवस्थापनः

शिवनाथ गाउँपालिकाले फोहरमैला ब्यवस्थापनको लागि छुट्टै डम्पिङ साइट निर्माण गरेको छैन न त यो गाउँपालिकाकाले सार्वजनिक शौचालयको नै निर्माण गर्न सकेको छ । स्थानीय स्तरमा निस्कने फोहोरहरुलाई बजार क्षेत्रतीर स-साना खाल्डाहरूमा राख्ने र जलाउने गरिन्छ भने गाउँमा किचनजन्य फोहोरहरू गाइवस्तुलाई खुवाउने तथा सड्ने गल्ने फोहोरलाई मलखादमा फाली मलको रूपमा प्रयोग गर्ने र नगल्ने फोहोरहरुलाई नदी, खोल्सा बारी वा प्राकृतिक रुपमा बनेका सानातिना ओडार, कुना, काप्चा वा गाइवस्तु वा मानिस जान नसक्ने प्राकृतिक साना गुफा/प्वाल वा चरहरुमा फाल्ने गरेका छन् ।

२.२ गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

शिवनाथ गाउँपालिकाको दोस्रो निर्वाचन २०७९ वैशाख ३१ गते सम्पन्न भई हाल सोही निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूमार्फत् गाउँ पालिकाको कार्य सञ्चालन भई आएको छ । यस गाउँपालिकामा रहेको दरबन्दी अनुसार हाल निम्नानुसार कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

शिवनाथ गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था

शिवनाथ गाउँपालिकाको कार्यालयमा विभिन्न विषयगत शाखामा गरी कुल ३७ जना कर्मचारीहरू

रहेका जसलाई पद एवम् विषयगत शाखाअनुसार तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका २: शिवनाथ गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था

क्र.सं.	विषयगत शाखा	पद	पदपुर्ति		
			स्थायी	करार	जम्मा
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	शिवनाथ गाउँपालिका			
२	शिक्षा अधिकृत	शिक्षा, यूवा तथा खेलकुद शाखा			
३	रोजगार संयोजक	प्रधानमन्त्री रोजगार शाखा			
४	जनस्वास्थ्य निरिक्षक	स्वास्थ्य शाखा			
५	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत	सूचना तथा प्रविधि शाखा			
६	जलस्रोत अधिकृत				
७	ना.सु	आर्थिक प्रशासन शाखा (लेखापाल)			
८	सहायक पाचौं	प्रशासन शाखा			
९	कम्प्युटर अपरेटर	जिसि शाखा			
१०	सव इन्जिनियर	भैतिक पुर्वाधार तथा बातावरण शाखा			
११	अन्तरिक लेखा परिक्षक	आ ले प शाखा			
१२	शिक्षा प्रा.स.	शिक्षा शाखा शिवनाथ			
१३	उद्यम विकास सहजकर्ता (पाँचौ)	उद्योग विकास शाखा			
१४	वडा सचिव	१ नम्वर वडा सचिव			
१५	वडा सचिव	२ नम्बर वडा सचिव			
१६	वडा सचिव	३ नम्बर वडा सचिव			
१७	वडा सचिव	६ नम्बर वडा सचिव			
१८	वडा सचिव	वाड न ४			
१९	नायव पशु स्वास्थ्य प्राविधिक	शिवनाथ गाउँपालिकाको कार्यालय			
२०	सामाजिक परिचालक	शिवनाथ गाउँपालिक			
२१	वडा सचिव	५ नम्बर वडा सचिव			
२२	अ.हे.व	शिवनाथ स्वास्थ्य शाखा			
२३	फिल्ड सहायक	सेवा ईकाई			
२४	प्राविधिक सहजकर्ता	सेवा ईकाई (एम.आई.एस.अपरेटर)			
२५	खा.पा.स.टे.	भैतिक पुर्वाधार तथा बातावरण शाखा			
२६	कृषि प्राविधिक	शिवनाथ गाउँपालिक			
२७	बहुक्षेत्रिय पोषण स्वयमसेवक	शिवनाथ गाउँपालिक			
२८	फिल्ड सहायक	रोजगार प्राविधिक			

२९	उद्यम विकास सहजकर्ता	शिवनाथ उद्यम विकास शाखा			
३०	स्टाफ नर्स	शिवनाथ गाउँपालिकाको कार्यालय			
३१	सवारी चालक	एम्बुलेन्स चालक			
३२	सवारी चालक	ट्र्याक्टर ड्राईभर			
३३	सवारी चालक	हलुका सवारी चालक			
३४	कार्यालय सहयोगी	कोरोना अस्थाई अस्पताल			
३५	कार्यालय सहयोगी	शिक्षा शाखा			
३६	कार्यालय सहयोगी	लेखा शाखा			
३७	कार्यालय सहयोगी				

स्रोतः https://shivanathmun.gov.np/staff

२.३ शिवनाथ गाउँपालिकाकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

यस शिवनाथ गाउँपालिकाको आफ्नै प्रशासकिय भवन निर्माणाधिन छ । यसै गरी केही वडा कार्यालयका आफ्नै भवन हरु रहेका छन् । गाउँपालिकाको आफ्नै भवन भएतापनि कार्यकक्ष तथा कार्यस्थलको पर्याप्तता छैन यस गाउँपालिका तथा सबै वडाहरुमा कम्प्युटर तथा प्रिन्टर, टेबुल, कुर्सी, सोफा, दराज लगायत कार्यालय सामग्रीहरु भएतापनि कार्यलयमा फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर, तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु पर्याप्त छैनन् ।

परिच्छेद - तीन: स्थानीय तहकोराजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

यस परिच्छेद तीनमा गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको सम्भावना, समस्या तथा चुनौतिहरूलाई शीर्षकगत रूपमा विस्तृत विश्लेषण गरिएको छ । यस विश्लेषणबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको सम्भावना र पहिचानमा सुधार गर्न यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले महत्वपूर्ण सहयोग गर्ने छ ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची- ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहहरुले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर), घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना सङ्कलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरुको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धी विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ (तालिका ६, चित्र ४) ।

तालिका ३: तहगत राजस्व अधिकार

संघ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
❖भन्सार ❖अन्त: शुल्क ❖मूल्य अभिवृद्धि कर ❖संस्थागत आयकर ❖व्यक्तिगत आयकर ❖पारिश्रमिक कर ❖राहदानी शुल्क ❖भिसा शुल्क ❖पर्यटन दस्तुर ❖सेवा शुल्क ❖दस्तुर ❖दण्ड जरिबाना	❖घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, ❖सवारी साधन कर ❖मनोरञ्जन कर ❖विज्ञापन कर ❖पर्यटन ❖कृषि आयमा कर ❖सेवा शुल्क दस्तुर ❖दण्ड जरिवाना	❖सम्पत्ति कर ❖घर बहाल कर ❖घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ❖सवारी साधन कर ❖सेवा शुल्क दस्तुर ❖पर्यटन शुल्क ❖विज्ञापन कर ❖व्यवसाय कर ❖भूमिकर (मालपोत) ❖मनोरञ्जन कर ❖मालपोत सङ्कलन ❖दण्ड जरिवाना	❖सेवा शुल्क, ❖दस्तुर, ❖दण्ड जरिवाना ❖प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, ❖पर्यटन शुल्क

स्रोत : नेपालको संविधान, २०७२

चित्र ३: तहगत राजस्व अधिकार

३.१.२ कानुनी व्यवस्था

संघीय कानून अन्तर्गत स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहलाई निम्नानुसार आय सङ्कलन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छः

क) गाउँपालिकाको एकल अधिकारः

१) कर

- **सम्पत्ति करः** आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमीकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने । ऐनमा "घरले चर्चेको जग्गा" भन्नाले घरले ओगटेको जग्गाको क्षेत्रफल र अधिकतम सो क्षेत्रफल बराबरको थप जग्गासम्म पर्ने । *(आर्थिक ऐन, २०७५ र केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)*

- **भूमि कर (मालपोत):** आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमि कर लगाउने । तर, सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाउन नपाइने । *(आर्थिक विधयक २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)*
- **घर जग्गा बहाल कर:** कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको अवस्थामा लगाउने घर जग्गा बहाल कर ।
- **व्यवसाय कर:** पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा ।
- **सवारी कर:** टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, बिद्युतीय रिक्सामा ।
- **जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर:** आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छालाको व्यवसायिक उपयोग गरे वापत ।

२) **शुल्क**

- **बहाल बिटौरी शुल्क:** आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग वापत ।
- **पार्किङ् शुल्क:** आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारी साधनलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए वापत ।

३) **सेवा शुल्क**

- आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, बञ्जी जम्प, प्यारागलाइडिङ्ग, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, जिपफ्लायर आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुदसम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा ।
- गाउँपालिकाद्वारा निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा (खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोबिघाट, सडक, बसपार्क, पुल आदि) ।
- अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्याङ्कन सेवा शुल्क ।
- सिफारिश सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क ।

४) **दस्तुर**

- दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर
  - एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग ।
  - ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग ।
- नक्सा पास दस्तुर
- पञ्जीकरण व्यवस्थापन दस्तुर
- वडा मार्फत् गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

५) **बिक्री गर्न सक्ने** (केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

- आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्ने ।
- आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको बिक्री गर्न सक्ने ।
- यस्तो बिक्रीबाट प्राप्त रकम गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

६) **सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने**

- सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गराउनुपर्ने ।
- वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

२) **प्रदेश तथा संघीय कानून अनुसार प्राप्त हुने (दफा ११ (४)):**

- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- खनिज पदार्थको उत्खनन् रोयल्टी
- सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी
- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- सामुदायिक वनको सञ्चालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- खानेपानी महसुल

- स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क
- स्थानीय स्तरमा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, सङ्कलन, प्रशोधन र बजार व्यवस्थापन
- जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, संचालन अनुमति
- स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नविकरण
- इन्टरनेट सेवा, टेलिसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नविकरण
- स्थानीय तहको पत्रपत्रिकाको दर्ता

संघीय कानुन (अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४) ले स्थानीय तहलाई निम्नअनुसार वित्तीय अधिकार प्रदान गरेको छ :

(क) एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था (आर्थिक ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

(क) सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने । तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने

(ख) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने ।

(ग) मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने

(घ) विज्ञापन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने

(ख), (ग) र (घ) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये ६० प्रतिशत रकम गाउँपालिका वा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने ।

(ङ) प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

- प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको ६० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारलाई र ४० प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गरिने
- आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने
- प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने

(ख) राजस्व बाँडफाँड

- नेपाल सरकारले सङ्कलन गरको मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्कबाट सङ्कलन भएको रकमको १५ प्रतिशत स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने
    - आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम बाँडफाँड हुने

- स्थानीय सञ्चित कोषमा मासिक रूपमा प्राप्त हुने

- प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँड आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक श्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने स्थानीय तहलाई २५ प्रतिशत
    - प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी वार्षिक रुपमा प्राप्त हुने

(ग) अनुदान

- वित्तीय समानीकरण अनुदानः खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिशमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- सशर्त अनुदानः कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न आयोगले तोकेको आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- समपूरक अनुदानः पूर्वाधार विकाससम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको कुल लागतको अनुपातका आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- विशेष अनुदानः कुनै खास उद्देश्य र योजनाको लागी संघ र प्रदेशबाट

(घ) वैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋण

- नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर मात्र वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन वा बैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने
- नेपाल सरकारको सहमति लिएर मात्र वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमाभित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने
- नेपाल सरकारसँग मनासिव कार्यका लागी ऋण लिन सक्ने

उपरोक्त व्यवस्थाहरूले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन सक्ने आयका स्रोतहरूलाई व्याख्या गरेको छ । स्थानीय तहले कानूनमा उल्लेख बाहेक आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लिन नपाउने व्यवस्था हुनुका साथै निम्न अनुसारका थप व्यवस्थाहरू रहेका छन् ।

- कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसारपसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल असर नहुने गरी लगाउनु पर्ने (संवैधानिक व्यवस्था)
- कर नलाग्नेः कूटनीतिक नियोग, कूटनीतिज्ञ, वैदेशिक ऋण वा सहायताबाट सञ्चालित परियोजनाबाट हुने पैठारी, सामुहिक वा संयुक्त आवासको बिक्री नभएको स्टक, सामुहिक आवासको सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र ।
- सेवा शुल्क असुली कार्य आफै वा व्यवस्थापन करार वा सार्वजनिक निजी साझेदारीबाट गर्न सक्ने ।

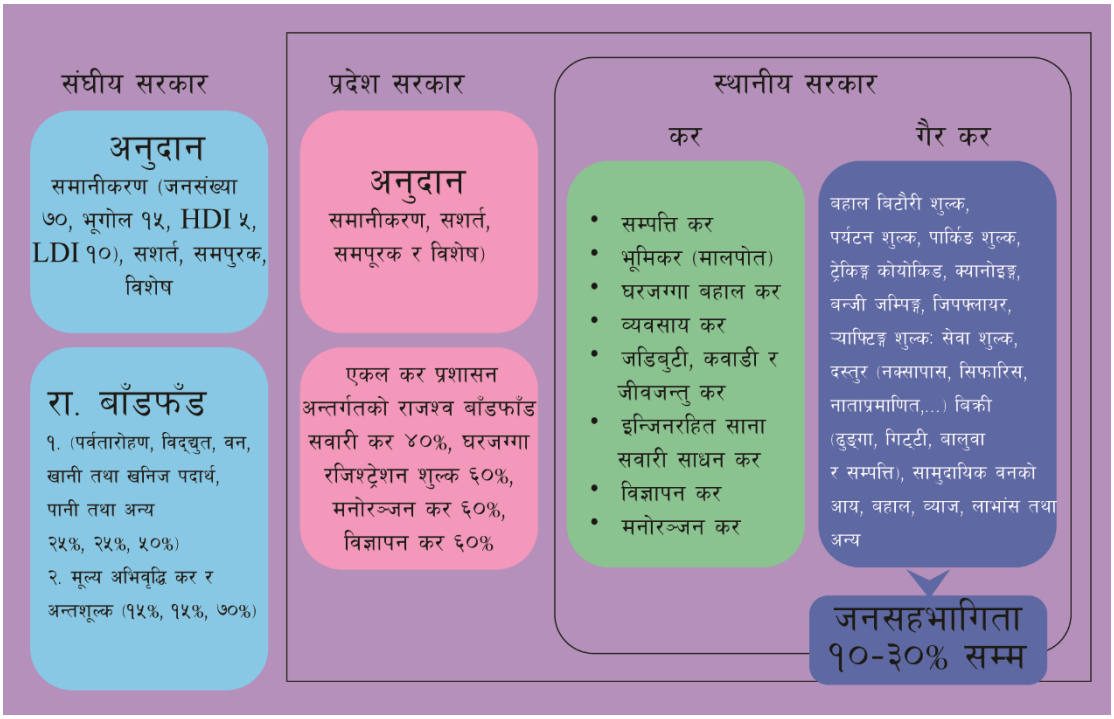

चित्र ४: स्थानीय तहको आय स्रोत

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ अनुसार एकल कर प्रशासन(आर्थिकऐन२०७५बाटअन्तरसरकारीवित्तव्यवस्थापन ऐन, २०७४ दफा ५ र ६ मा भएकोसंशोधन)अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच निम्न किसिमले बाँडफाँड गर्ने कानुनी व्यवस्था छ (तालिका ६):

तालिका ४: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरु	दर निर्धारण गर्ने	सङ्कलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन कर	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय तह	स्थानीय	४०	६०
अन्य सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सा)	स्थानीय तह	स्थानीय तह	-	१००

स्रोत: अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय अनुसार हुनेछ-

- यस्तो एकल कर बाँडफाँट प्रयोजनका लागी सङ्कलन गर्ने तहले (प्रदेश र स्थानीय) संकलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने र मासिक रुपमा सम्वन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।
- स्थानीय तहले विभाज्य कोषमा रहेको रकमको चालिस प्रतिशत आवधिक रुपमा प्रदेशको सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने ।

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउनेछ । आर्थिक ऐन, २०७५ (पछि केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड अन्तर्गत पर्वतारोहण, बिद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा व्यवस्था गरेको छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकम मध्येबाट उठेको रकमलाई संघीय विभाज्य कोषमा राखी सो रकमबाट संघीय सरकारले ७०%, प्रदेशले १५% र स्थानीय सरकारले १५% बाडँफाँड गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरुका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरु, राजस्वको बाँडफाँड गर्दा लिईने आधारहरु र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिईने आधार र मापदण्डहरु तयार गरी कार्यान्वयनका लागी सहजीकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरू बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरुलाई सुझाव दिने संबैधानिक व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

३.२ गाउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था:

यस शिवनाथ गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूमा मालपोत, सिफारिश तथा अन्य दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, पार्कीङ शुल्क, व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर आदि रहेका छन् । आ.ब. २०७६/०७७ मा आन्तरिक राजस्व प्रस्तावित रु. २५,००,००० भएता पनी यथार्थ आय रु.१०,४६,८४२ रहेकोर आ.व. २०७७/०७८ मा मा आन्तरिक राजस्व प्रस्तावित रु. ३०,००,००० भएता पनी यथार्थ आयरु. २७,२२,५२९ भै अघिल्ला वर्षभन्दा केही बढी आम्दानी प्राप्त भएको छ, जसलाई देहायको संयुक्त स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

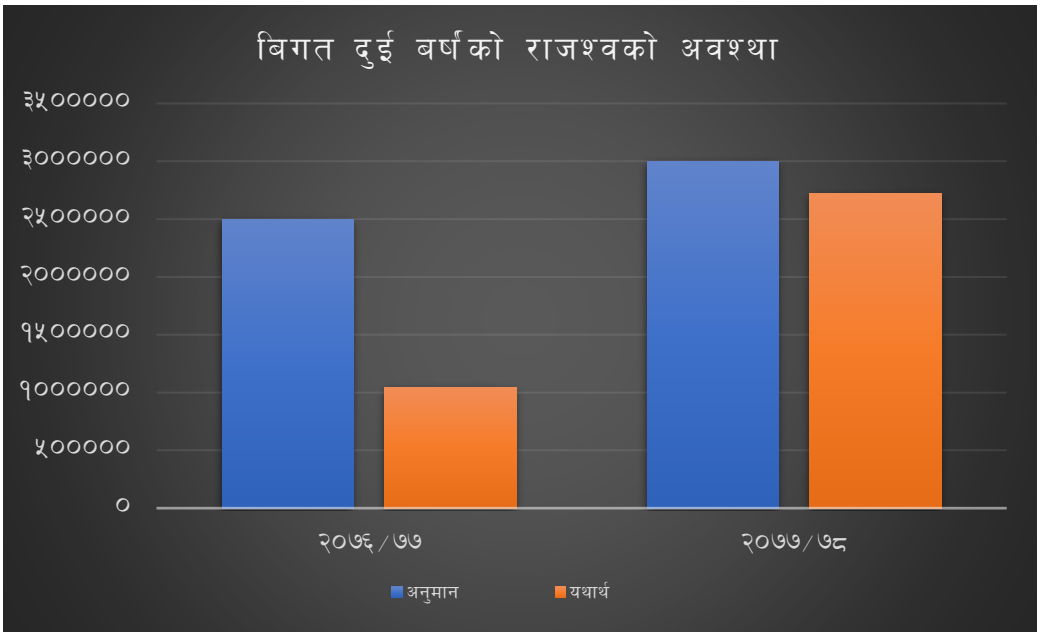

चित्र ५: बिगत दूइ आ.ब. को अनूमानित तथा थथार्थ आय

३.३ आन्तरिक राजस्वसङ्कलनको प्रमूख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

शिवनाथगाँउपालिकाको भौगोलिक अवस्थीति लाई हेर्ने हो भने यो बैतडी जिल्लाको सदरमुकाम अवस्थीत दशरथचन्द नगरपालिकाको दक्षिण भुगोलमा रहेको छ । यस गाँउपालिका भरी अग्ला र होचा पर्वतमालाहरुले भरीपुर्ण रहेकोछ । अग्ला होचा पहाडलाई छिचोल्दै बग्ने खोलाहरु (गाड) ले पहाडका फेदमा वगरहरु बनाइ मलीला र उर्वर खेतहरुका फाँटहरु अवस्थीत छन् ।

पहाडको अधिकासं भू भाग वन जंगल र झाडीहरुले ढाकेको छ । यसको होचो भाग महाकाली नदीको वगर लिसन्ड घाट क्षेत्र पर्दछ भने उच्च शिखरमा शिवनाथ मन्दिर पर्दछन् । पहाडी भुभागहरुमा भिरालो र हलुका सम्म परेका क्षेत्रमा मानव बस्तीहरु बसेका छन् । बस्तीको सेरोफेरोको भुभागहरु खेती योग्य जमिनको रुपमा उपयोग गरीएको पाईन्छ । यो गाउँपालिका बैतडी जिल्लाको मध्य क्षेत्रको पहाडी भागमा अवस्थित भू-भाग भएको हुनाले यहाँको आर्थिक

क्रियाकलापको मुख्य आधार पर्यटन, कृषि, प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू जस्तै ताल, वनजंगल, खनिज, जडीबुटी, खोला नदी आदि रहेका छन् । यहाँको खेतीयोग्य जमिनमा फलफूल, आलु, तरकारी, आदिको व्यवसायिक उत्पादन, सुन्दर तथा मनमोहक दृष्य, ताल, घाँसेमैदान, आदिले पर्यटन व्यवसायको प्रचुर संभावना रहेको छ। यस्ता व्यवसायहरूको विस्तार भएमा र स्थानीयहरूलाई प्रत्यक्ष लाभदायी बनाई राजस्वसङ्कलन अभियानमा समावेश गराउन सकेमा करको दायरा थप फराकिलो हुने सम्भावना छ ।

गाउँपालिकाका सबै वडा र बस्तीहरूलाई सडकसञ्जालले जोड्ने कार्यहरू भैरहेका छन् जसले गाउँपालिकाको उत्पादनले बजारको पहुँचलाई सहज बनाउँदै लगेको छ । स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित प्रारम्भिक प्रशोधन तथा निकासीको प्रबल सम्भावनाहरू देखिएका छन् भने विभिन्न किसिमका घरेलु तथा साना उद्यम र व्यवसायको विकास तथा विस्तार हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका ५: गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको बर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमि कर (मालपोत)	छ	छ	भएको
	सम्पत्ति कर	छ	छ	नभएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छैन	छैन	नभएको
	घर जग्गा बहाल कर	छ	छ	भएको
	व्यवसाय कर	छ	छ	भएको
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	छ	छ	भएको
	विज्ञापन कर	छ	छ	नभएको
	मनोरन्जन कर	छ	छ	नभएको
ख.	अन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री	छ	छ	नभएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	छ	छैन	नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री बापतको आय	छ	छैन	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	छ	छ	भएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	छ	छ	भएको
	वहाल विटौरी शुल्क	छ	छ	नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क	छ	छ	नभएको
	अस्पताल संचालन	छ	छैन	नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छ	छैन	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	छैन		
	स्थानीय विद्युत महसुल	छैन		
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क	छ	छैन	नभएको
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि	छ	छैन	नभएको
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	छ	छ	छ ।
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)	छ	छ	छ ।
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग	छ	छैन	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	छ	भएको
	दण्ड जरिवाना	छ	छ	भएको

उल्लेखित तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले कर तर्फ ७ वटा शीर्षकहरूमा आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जसमध्ये गाउँपालिकाले हालसम्म ४ वटाशीर्षकहरू(भूमि कर , बहाल कर, जडिबुटि, जिवजन्तु कबाडी कर, ब्यबसायकर आदी)को करका दरहरू निर्धारण गरीराजस्व मात्र सङ्कलन गरिरहेको छभने, विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर आदी को हालसम्म आर्थिक ऐनमा करको दर निर्धारण गरेता पनिराजस्व सङ्कलन गरेको छैन। त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शीर्षकहरू मध्ये १६ वटा शीर्षकहरूबाट आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । हालसम्म गाउँपालिकाले जम्मा ८ वटा शीर्षकहरूमा दर निर्धारण गरी आय सङ्कलन गरिरहेको छ । स्थानीय तहलाई ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क, अस्पताल संचालन, वहाल विटौरी शुल्क,वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिकी बापतको आय, स्थानीय खानेपानी महसुल, स्थानीय विद्युत महसुल आदीको दर निर्धारण गरी आय सङ्कलन गर्ने अधिकार प्राप्त भएतापनि यसको हालसम्म दर निर्धारण तथा सङ्कलन भएको छैन ।

३.३.१ कर राजस्व

गाउँपालिकाको राजस्वका स्रोतहरूमध्ये कर राजस्व अन्तर्गत हाल परिचालन भैरहेको सम्भाव्य स्रोत र सोको परिचालनका लागि गर्नुपर्ने सुधारहरू देहायबमोजिम रहेका छन्:

क. सम्पत्ति कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५५ मा सम्पत्ति कर सम्बन्धि प्रावधान रहेको छ । उक्त प्रावधान अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका घर र सो घरले चर्चेको क्षेत्रफल बराबरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था:गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा २ मा एकिकृत सम्पत्ति करको ब्यवस्था भए बमोजिम अनुसुची १ अनुसार सम्पत्तीकरको रुपमा घर कर लगाउने ब्यवस्था गरेको छ । केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७५ अनुसार एकिकृत सम्पत्तिकर लाई सम्पत्तिकर को रुपमा र भुमिकर छुट्टै रुपमा लिने ब्यवश्था गरेको भएता पनि यस संबन्धमा

गाउँपालिका अझै स्पषट भएको देखिदैन । साथे हाल सम्म यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले कर उठाएको देखिदैन ।

सम्भावना: गाउँपालिकाक्षेत्रमा गाउँपालिकाले हालै तयार गरेको वस्तुगत विवरण २०७४ अनुसार कुल २९८७ घरपरिवार रहेका छन् । यस मध्ये ९९.८ % (२९८१) घर परीवारको आफ्नै घर छ भने बाँकी भाडाको घर वा संस्थागत घरमा बस्दछन् ।सम्पत्ति कर संभाव्यता अनुमान प्रयोजनको लागी गाउँपालिकावस्तुगत विवरणमा उल्लेख भए बमोजिम कूल घरधुरीको स्वामित्वमा भएका घरहरुलाई घरहरूलाई खर/परालले छाएको घर , टायल / स्लेट छाएको घर, जस्ता/टिनको छानो भएको घर, सिमेन्ट/ढलान आदी घर गरी ५ समूहमा विभाजन गरी यी पाँच किसिमका घरधुरीलाई तल उल्लेखित दरमा कर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने प्रस्ताव गरिएको छ । यस अनुसार हुन आउने सम्पत्ति करको गणना निम्न अनुसार रहेको छ :

तालिका ६: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

घरको छानाको बनौट	घर परीवार	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कूल आय रु.
खर/ फुस	९	१००	९००
टायल/ स्लेट	२७१६	२००	५४३२००
जस्ता/ टिन	२१	३००	६३००
सिमेन्ट/ढलान	८५	५००	४२५००
माटो/काठ	१५०	५०	७५००
नखुलेको	६	०	०
जम्मा	**२९८७**		**६,००,४००**

स्रोत: गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

यस आधारमा विश्लेषण गर्दा उक्त २९८१ सम्भाव्य करदाताबाट सम्पत्ति कर स्वरुप वार्षिक रु. ६,००,४००सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । सम्पत्तीकर प्रयोजनको लागी यहाँ आवश्यक बिभिन्न तथ्याङ्कको अभावका कारण घरको बनौटलाइ मात्र आधारमानि संभाब्यता निकालिएको छ । यद्यपी यस गाउँपालिकामा बिभिन्न संस्थागत तथा आबासिय भवन हरु समेत रहेको हुँदा सम्पत्तीकर यहाँ आँकलन गरीएको भन्दा निकै बढी सम्पत्तीकर उठ्ने सम्भावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरजग्गा गाउँपालिकाको एक भरपर्दो आम्दानीको स्रोत हो । घरजग्गाहरूको वास्तविक मूल्याङ्कन, परिमार्जन, जनताहरूलाई कर तिर्नु दायित्व हो भन्ने बोध गराउने, जनताहरूको करतिर्न सक्ने क्षमता अनुसारको दर निर्धारण गर्ने, समयमा कर नतिर्ने करदाताहरूलाई दण्डजरिवानाको व्यवस्था गर्ने, राजस्व प्रशासनको समयसापेक्ष सुधार गर्ने आदि उपायहरूको अबलम्बन गरी सम्पत्ति कर सम्बन्धि ब्यवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

सम्पत्ति मुल्यांकन अनुसार कर निर्धारण गर्दा शुरु मूल्य रु. ५०,०००।- (पचासहजार) सम्मको सम्पत्तिमा रु. ५०।- र त्यसपछि सम्पत्तिको मूल्य अनुसार थप पचासहजारको सम्पत्तिमा -०।२० पैसा देखि सम्पीत्तको मूल्य बढ्दै जाँदा थप प्रति हजारमा रु. २।- सम्म वार्षिक कर लाग्ने गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले एउटा छुट्टै सम्पत्ति कर निर्देशिका जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्न उचित देखिन्छ । घरमुली महिला वा महिलाको स्वामीत्वमा रहेको सम्पत्ति भएमा त्यस्तो सम्पत्तिमा केही प्रतिशत छुट दिने गरी ऐनमा व्यवस्था गर्न सकिने छ । राजस्व शाखामा कम्प्युटर सफ्टवेयर जडान गरी कर निर्धारण तथा विल काट्ने गरिएमा काम छिटोछरितो, सजिलो हुनका साथै मानवीय कमजोरीबाट हुने त्रुटीमा कमी ल्याउन सकिन्छ ।

ख. भूमिकर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५६ अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको खेतीयोग्य जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकार (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको जग्गामा भूमिकर (मालपोत) नलगाइने उल्लेख गरेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः भूमिकर, गाउँपालिकाको एउटा प्रमुख र दिगो राजस्वको स्रोत हो । गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल ८१.६५बर्ग कि.मी मध्ये ६२% भुमी बन क्षेत्र रहेको छ । यसैगरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ३१७५४ रोपनि कृषियोग्य जमिन रहेको छ। उक्त कृषि क्षेत्रको अधिकांश भूमी खेतियोग्य भूमि लगाएत अन्य क्षेत्र रहेको देखिन्छ ।घरघडेरीकोरूपमा उपयोग हुने जमिनलाई छुट्याएर बाँकी रहेको जमिनमा भूमिकर लगाउन सकिन्छ ।यस गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन को दफा २ तथा अनुसुची १ मा जग्गाको किसिमको आधारमारू ३ देखि रू ७ सम्म मालपोत कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ।यसै गरी विलम्बवापत शुल्क थपगर्ने व्यवस्था रहेको छैन । गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/र०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत जम्मा कूल रु २७,९५८ सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

करको सम्भावनाः यस गाउँपालिकाकोभित्रको क्षेत्रमा घर बस्ती भएको क्षेत्रमा सम्पत्ति कर लगाएको बाहेकको जमिनलाई उपयोगको आधारमा मूल्याङ्कन गरी भू-उपयोग ऐनको प्रावधान अनुसार कृषि क्षेत्र, आवासिय क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र लगायत अन्य तोकिएका क्षेत्रमा वर्गिकरण गरी कर निर्धारण गरिएमा हालको भन्दा बढीकर असुल हुन सक्ने संभावना रहेको देखिन्छ ।गाउँपालिकाकोबस्तुगत विवरण, २०७५ अनुसार करीब ३१,७५४ रोपनी खेतियोग्य जमिन रहेको छ। गाउँपालिकाको प्रस्तावित दररेट अनुसार प्रति रोपनी औसत रू १० को दरले कर लिंदा जम्मा खेती योग्य भूमी बाट रू ३,१७,५४० भूमीकर उठ्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूःगाउँपालिकाक्षेत्रमा रहेको जमिनलाई नयाँ भूमिसम्बन्धि ऐनको प्रावधानबमोजिम वर्गिकरण गरी भूमिको उपयोगअनुसार सम्पत्ति कर लगाए बाहेकको जमिनलाई खेतीप्रयोजनमा प्रयोग भएको, सडकले नछोएको जमिनमा मालपोत मात्र र सडक यायतायाले

छोएको, घडेरीको रुपमा विकास हुन सक्ने जमिनमा थप भूमिकर लगाउने गरी प्रगतिशिल किसिमको भूमिकर लगाउने र बक्यौताको विवरण तयार गरी सो उठाउन पनि पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । प्रगतिशिल र व्यवहारिक भूमिकरको दर निर्धारण र असुली गर्न देहाय बमोजिमका उपायहरू उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

१. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादकत्व, वार्षिक उत्पादनलाई विश्लेषण गरी निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ ।
२. सडकयातायातको सुविधामा जोडिएको जमिनको व्यवसायिक महत्व बढी हुने भएकोले त्यस्ता जमिनमा थप भूमिकर लगाउनु उपयुक्त हुन्छ र त्यस्ता जमिनमा भौतिक संरचनाहरूको निर्माण भएमा स्वतः सम्पत्ति करको दायरामा आउने हुनाले बाँकी रहेको जमिनको करको दर सामान्य हुनुपर्छ ।
३. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादनलाई मौद्रिक मूल्यमा रुपान्तरण गरी आय र लगानीको विश्लेषण गरी बचत रकमको ५ देखि १०% सम्म वार्षिक मालपोत लगाउनु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।
४. प्रगतिशील मालपोत दर कायम गर्न शुरु दर कम राखी जग्गाको परिमाण अनुसार क्रमशः दर बढाउँदै जानु उपयुक्त हुन्छ ।
५. सामुहिक खेतीतर्फ आकर्षित गर्न, लैङ्गिक समानता कायम गर्न र आर्थिक रूपले विपन्न परिवारलाई सहुलियत दिन सहकारी मार्फत गरिने सामुहिक खेती, गरिब किसान र महिलाका नाममा भएको कृषि जमिनमा स्थानीय कानुन अनुसार ५०% सम्म शुल्क छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।
६. स्थानीय स्तरमा उद्योग प्रयोजनार्थ तथा व्यवसायिक हिसाबले जडिबुटी स्याउ, फलफूल बगैंचा, कृषिफार्म सञ्चालन गर्ने कृषकहरूलाई गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा ब्यवस्था गरी प्रोत्साहन स्वरूप २०% सम्म रकम छुट दिन सकिने ब्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

(ग) घरजग्गा वहाल करः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५७ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले घर,पसल, ग्यारेज, गोदाम, भवन, टहरा, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक रूपले वहालमा लिएकोमा गाउँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा वहाल कर लगाउने ब्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाःगाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरे बमोजिम घरजग्गा बहालमा लगाए वापत वहालमा लगाएको शुल्कको १०% का दरले घरजग्गा वहाल कर असुलउपर गर्दै आएको छ । गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/२०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत जम्मा कूल रु.२,००,०००सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

करको संभावनाः गाउँपालिकाप्रोफाइल २०७५ अनुसार यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र एउटा बाणिज्य

बैंक, तिन वटा सहकारी संस्था रहेका छन् । कुल विद्यालयमध्ये १ वटा संस्थागत (निजी) विद्यालय पनि रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा करीब २५ वटा वटा गै.स.स. रहेको अनुमान गरीएको छ ।यसै गरी केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको आर्थिक गणना ,२०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा १५३ वटा ब्यबसायिक संस्था रहेका छन् । यी मध्ये करिब ४०% वा ६२ वटा ब्यबसायिक सस्था भाडामा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । यसरी व्यक्ति र संस्था गरी गाउँपालिका भरीमा कूल ८८ जना घरबहालमा बस्ने अनुमान गरिएको छ । व्यक्ति र संस्थाका लागि प्रस्तावित विभिन्न दररेटको आधारमा घरवहाल कर सङ्कलन गर्दा कूल रु. २,११,६८,००० घर बहालउठ्ने र गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार १०% का दरले घरबहाल कर सङ्कलन गर्दा वार्षिक कूल रु. २१,१४,४०० घरबहालकर उठ्न सक्ने सम्भाव्यता पेश गरिएको छ । यसलाई तालिका७मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ७: घरजग्गा वहाल करको सम्भाव्यता विवरण

क्र.सं.	बहालमा बस्ने प्रयोजन	संख्या	बहालमा बस्ने अनुमानित संख्या	अनुमानित औसत भाडा रकम	वार्षिक भाडा रकम	घरबहालको १०% का दरले हुने आम्दानी
१	बित्तिय संस्था	४	३	३०,००० (प्रति महीना)	१०८००००	१०८०००
२	सामाजिक संस्था	२५	२०	२०,००० (प्रति महीना)	४८०००००	४८००००
३	उद्योग/ ब्यबसाय	१५३	६२	२०,००० (प्रति महीना)	१४८८००००	१४८८०००
४	संस्थागत (निजी) बिद्यालय	१	१	३०,००० (प्रति महीना)	३६००००	३६०००
५	बहाल (व्यक्ति)♣	२	२	२,००० (प्रति महीना)	४८०००	२४००
जम्मा			**८८**	**-**	**२११६८०००**	**२११४४००**

स्रोत: गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५ तथा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको आर्थिक गणना ,२०७५

♣यहाँ व्यक्तिगत प्रयोजनकोलागी भाडामा बस्ने घरपरिवारको लागी घरबहाल करको दर ५% कायम गरिएको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:ब्यवसायिक तथा आवासिय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक भाडा अनुसारको लगत तयार गरी बहालकरको स्वीकृत दर बमोजिमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न घरजग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधी तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ । दुई-दुई वर्षमा घरजग्गा बहालकरको दर पुनरावलोकन गर्नुपर्दछ ।

(घ) ब्यवसाय कर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५८ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित व्यापार,

व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्था:गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायहरूलाईथोक तथा खुद्रा पसल,वाईन सेन्टर, निर्माण सामाग्री, बिशेष परामर्स , उत्पादन मुलक, सेवा उद्योग, बित्तिय सेवा, स्टेशनरी तथा पुस्तक पसल, माछामासु तथा फलफुल पसल, अस्पताल, शिक्षण संस्था, शैलुन, लगायतका विभिन्न ब्यबसाय किसिममा वर्गीकरण गरी वार्षिक व्यवसाय करको दर निर्धारण गरेको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा ४ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारका आधारमा अनुसूचि (३) बमोजिम व्यवसाय कर लगाइने र असूल उपर गरिनेछ भनि उल्लेख गरिएको छ । व्यवसाय कर न्यूनतम रु. २५० देखि अधिकतम रु.४,००० सम्म तोकिएको छ । यस गाउँपालिकामा व्यवसाय कर वापत हाल सम्म रकम सङ्कलन भएको देखिदैन ।

करको संभावना:गाउँपालिकाप्रोफाइल २०७४ अनुसार यस गाउँपालिकामा व्यापार र व्यवसायको संख्या हेर्दा७६घरपरीवार ब्यबसायमा संलग्न छन । यहाँ सञ्चालनमा रहेका उद्योग व्यवसायहरूलाई होटल तथा रेष्टुरेण्ट, लघु तथा घरेलु उद्योग, बैंक तथा वित्तीय संस्था, किराना, इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, कस्मेटिक तथा व्युटी पार्लर, कपडा तथा फेन्सी , तथा अन्यमा वर्गिकरण गरी स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघको सहकार्यमा कर निर्धारण गरी राजस्व प्राप्त गर्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा १०९ वटा ब्यापार तथा ५१ वटा उद्योग रहेका छन्।ति ब्यबसायी हरुलाई आर्थिक ऐन अनुसार प्रस्तावित दरमा ब्यबसाय कर लिंदा उठ्न सक्ने रकम निम्न तालिका अनुसार हुने देखिन्छ ।

तालिका ८: ब्यबसाय कर सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	ब्यापार ब्यवसायको तथा उद्योग किसिम वा प्रकार	सङख्या	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कूल आय रु.
१	वाईन सेन्टर	७४	४०००	२९६०००
२	पुस्तक तथा स्टेश्नरी पसल	९	२५०	२२५०
३	खुद्रा पसल	९	२५०	२२५०
४	जनरल स्टोर	६	५००	३०००
५	ट्रेडर्स एण्ड सप्लायर्स	६	१०००	६०००
६	फेन्सी स्टोर	३	५००	१५००
७	सुन चाँदी पसल	१	१०००	१०००
८	मोबाईल पसल	१	१०००	१०००
९	पिसानी	३	१०००	३०००
१०	होजियारी	२	१०००	२०००

क्र.सं.	ब्यापार ब्यवसायको तथा उद्योग किसिम वा प्रकार	सङख्या	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कूल आय रु.
११	सिलाई	१५	५००	७५००
१२	दरी तथा गलैचा उत्पादन	९	१०००	९०००
१३	निर्माण कार्य	३	२५००	७५००
१४	पिसानी पेलानी	३	१५००	४५००
१५	इलेक्टोनिक्स सामग्री मर्मत	१	२०००	२०००
१६	मोबाईल मर्मत	२	१५००	३०००
१७	मौरी पालन	७	२५०	१७५०
१८	कुखुरापालन तथा तरकारी खेती	१	२५०	२५०
१९	खाना, खाजा तथा बास	१	३०००	३०००
२०	कुखुरापालन	४	२५०	१०००
जम्मा		**१६०**		**३,५७,५००**

स्रोतः गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

यस टेबुलको आधारमा विश्लेषण गर्दा ब्यवसाय कर असुली गर्दा रु.३,५७,५००सङ्कलन हुने संभावना देखिन्छ । यसैगरी नयाँ ब्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा यो राजश्व रकम अझ बढ्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:गाउँपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउनका लागी निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ (चित्र नं. ८) ।

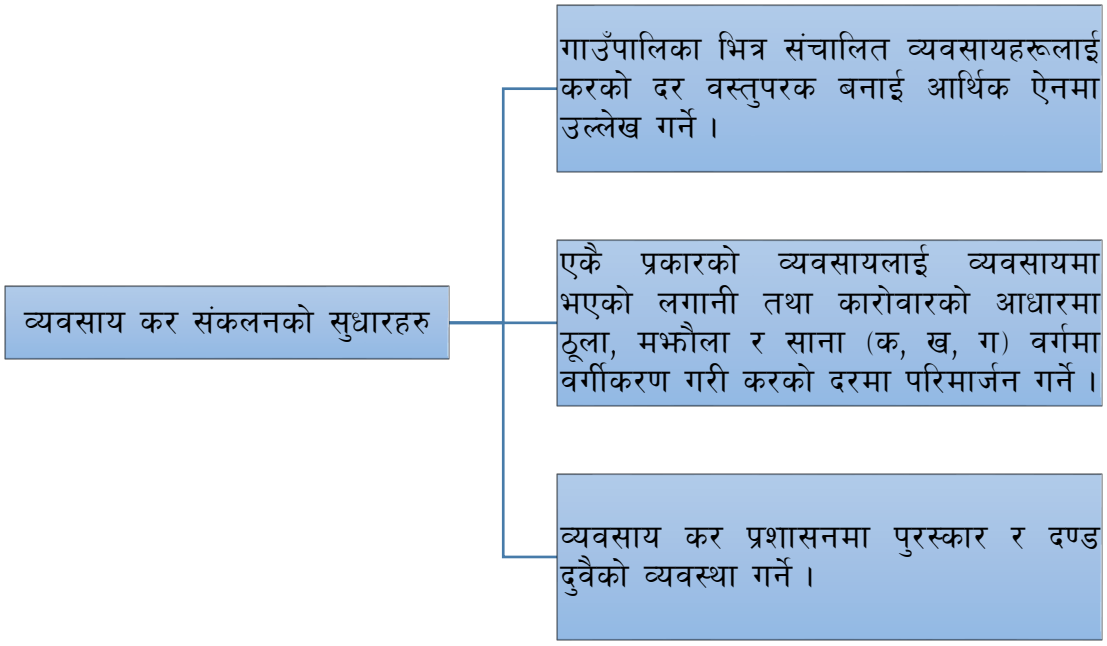

चित्र ६: व्यावसाय कर सङ्कलनको सम्भावित सुधारहरु

गाउँपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउन गाउँपालिका अन्तर्गतका सम्पूर्ण उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायहरूलाई अनिवार्य दर्ता प्रकृयामा ल्याई तिनीहरूको पूँजिगत लगानी, आम्दानी, मुनाफा, सेवा जस्ता पक्षहरूलाई विश्लेषण गरी करको दर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाले कर प्राप्त गरे बापत करदाताहरूले अपेक्षा गरेअनुसार फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाइको ब्यवस्था, सुरक्षा निकायको उपस्थिति जस्ता केही सेवा र सुविधाहरूलाई राजस्व परिचालनसँग आवद्ध गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित देखिन्छ । कर अभियान सञ्चालन गरी कर सचेतना अभिवृद्धि गर्नुका साथै यससम्बन्धि नागरिकका गुनासाहरूको सुनुवाई गरी जायज गुनासाहरूको सम्बोधन गर्नु पर्दछ । कर प्रशासनमा दण्ड र पुरस्कारको ब्यवस्थालाई नियमित प्रक्रियाको रूपमा स्थापित गर्नुपर्दछ ।

(च) विज्ञापन कर

विज्ञापन ऐन, २०७६ को दफा ४ अनुसार सार्वजनिक स्थलबाट देखिने गरी होर्डिङ बोर्ड राख्न र त्यसमा विज्ञापन गर्न चाहने व्यक्तिले सम्बन्धित स्थानीय तहबाट अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सोही दफाको उपदफा ६, मा विज्ञापन सम्बन्धी निवेदन, दस्तुर, अवधि लगायतका विषयहरू सम्बन्धित स्थानीय कानुन बमोजिम हुने समेत उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षक अन्तर्गत संकलित रकमको ४०% प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था:गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ दफा ७ मो अनुसुची ७अनुसार बिज्ञापन कर लगाइने र असुल उपर गरिनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा यो शीर्षकबाट हाल सम्म रकम असुल गरेको छैन।

करको संभावना:सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, भौगोलिक, शैक्षिक, संचार र पूर्वाधारको क्षेत्रमापछाडी रहेको यो यस गाँउपालिकाको भौगोलिक अवस्थीति लाई हेर्ने हो भने यो बैतडी जिल्लाको सदरमुकाम अवस्थीत दशरथचन्द नगरपालिकाको दक्षिण भुगोलमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा मटेला, कुसमोद घाट,शर्माली खलंगा ,पौखर, देगडा, बसेडी,हिरापुर,लामखालीलगाएत करीब २५ वटा बजार क्षेत्र हरु रहेका छन् ।सो बजार क्षेत्रमा गाउँपालिकाले बिभिन्न किसिमका होर्डिङ बोर्ड हरु लगाउन अनुमति दिइ बिजज्ञापन कर लगाउन सक्छ । यस्ता क्षेत्रहरूमा विभिन्न विज्ञापन सामग्री राख्ने स्थानहरू रहेका र भविष्यमा अझ बढी वृद्धि हुँदै जाने सम्भावना रहेको हुनाले विज्ञापन कर शीर्षकमा आम्दानी बढ्न सक्ने संभावना रहेको छ । यसरी गाउँपालिकाको केन्द्र र अन्य स्थानीय बजार क्षेत्रमा साना वोर्ड करिब १५० वटा, ठुला तथा मझौला बोर्ड ५० वटा, फ्लेक्स प्रीन्ट १०० वटा , एक महिने आयु हुने व्यानर २८० वटा र व्यवसायि हरुको १९० वटा विज्ञापन सामग्री हुन सक्ने देखिन्छ र साना बोर्डको रु. ५००, ठुला तथा मझौला बोर्डको रु. ८००, फ्लेक्स प्रीन्टको रु. २५०, एक महिने आयु हुने व्यानरको दर ७५ र व्यवसायि हरुको विज्ञापन सामग्रीलाइ रु. २५० को दरले कर लगाई विज्ञापन कर लिंदा निम्न बमोजिम रकम सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका ९: विज्ञापन कर सम्बन्धी बिबरण

सि.न.	होडिं बोर्डका किसिम	संख्या	करको औषत दर (प्रस्तावित)	संभावित राजस्व (रू. मा)
१	साना बोर्ड	१५०	५००	७५०००
२	ठुला तथा मझौला बोर्ड	५०	८००	४००००
३	फ्लेक्स प्रीन्ट	१००	२५०	२५०००
४	एक महिने आयु हुने व्यानर	२८०	७५	२१०००
५	व्यवसायिहरुले राखेका बोर्ड	१९०	२५०	४७५००
			जम्मा	**२०८५००**
			गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने कर ६० %	**१२५१००**

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन स्थल तथा ब्यापारिक प्रयोजनका विज्ञापन सामग्रीहरूको लगत राखी सो को नियमन गर्ने र सङ्कलन हुनसक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ज)कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको ब्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर

हालको अवस्था: हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् गाउँपालिकाहरूले कृषि तथा पशु पंक्षीमा आधारीत ब्यबसायिक कारोबारको अनुमती तथा त्यस्तो कारोबारमा कर लिन सक्ने ब्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकालेयस शिर्षकमा हालसम्म राजश्वसङ्कलन गरेको छैन ।

सम्भावना :गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण अनुसार यस गाउँपालिकाको जम्मा ९ घरपरीवारले आफ्नो जमिनबाट भएको उत्पादित कृषि उत्पादन बेच बिखन गर्दछन् । यसै गरी सोही वस्तुगत विवरण अनुसार यहाँ करीब ब्यबसायिक रुपमा कुखुरापालन, मौरी पालन गर्ने ब्यबसायि हरू १२ वटा छन्। गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरणमा उपलब्ध तथ्याङ्क अनुसार तलको तालिकामा दिइए अनुसार कृषि जन्य उत्पादन हुने उल्लेख छ । सोहि लाई आधारमानि अनुमानित बिक्रीको आधारमा कृषि जन्य उत्पादन बाट हुने आय गरणा गरीएको छ ।

तालिका १०: कृषि तथा पशूजन्य वस्तूको ब्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर सम्बन्धि बिबरण

क्र. सं.	किसिम वा प्रकार	उत्पादन	अनुमानित बिक्रि	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कूल आय रु.
१	कुखुराको मासु जन्य उत्पादन (के. जी)	३७७	३००	०.५	१५०
२	खसीको /बाख्राको मासु जन्य उत्पादन (के. जी)	९४९७४	५००००	१	५००००
३	राँगाको मासु जन्य उत्पादन (के. जी)	२६०५	१५००	१	१५००
४	दुध जन्य उत्पादन (लिटर)	७ङ्क+०५	३४१६१०	०.०५	१७०८०.५
५	मह जन्य उत्पादन (के. जी)	५००	२००	२	४००
जम्मा					**६९१३०.५**

स्रोतः गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

यसरी गाउँपालिकाको बिभिन्न उत्पादन हरू छिमेकि जिल्ला हरू वा नजिकको स्थानीय तहमा निकाशी हुने उल्लेख छ। यस अनुसार यस गाउँपालिकाले कृषि जन्य उत्पादन बाट करीब रू. ६९,१३० राजश्व सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- ✓ गाउँपालिकाबाट हुने कृषि जन्य उत्पादनको निकासी सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाले कृषी उत्पादनको निर्यातमा लगाउने कर सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- ✓ कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(ज) अन्य करः

१. जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६१ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै ब्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीबुटी, प्रचलित कानुन बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिका वस्तुको ब्यवसायिक उपयोग गरेबापत गाउँपालिकाले जडीबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने ब्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाःगाउँपालिका जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक करको प्रचुर

संभावना रहेको भएता पनि कर सङ्कलनको अवस्था उत्साहजनक रहेको देखिँदैन ।

करको सम्भावनाः यस गाउँपालिकामा विशेष गरेर पाँचऔले, कटुकी, हर्रो/वर्रोजस्ता जडीबुटी उत्पादन हुने गरेका छन् ।तसर्थ यहाँ व्यवसायीक किसिमले जडीबुटी सङ्कलन तथा विक्री वितरण गर्ने पेशा व्यवसायीहरू समेत रहेका छन् । यहाँको बजार क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका कवाडीवस्तु उत्पादन तथा बिक्री वितरण हुने भएता पनि यस्ता व्यवसायिहरू करको दायरामा आइसकेका छैनन् । गाउँपालिकाक्षेत्रमा रहेका वनमा जडीबुटी खेती प्रवर्द्धन तथा बजारीकरण र जीवजन्तुहरूको व्यवसायिक कारोबारका लागि बजार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी राजस्व वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

तालिका ११: जडीबूटीको कर सम्बन्धि विवरण

क्र. सं.	बस्तु	अनुमानित उत्पादन परीमाण (के.जी.)	करको दर	सङ्कलन हुन सक्ने रकम (रू.)
१	जडीबुटी	१०,०००	५	५०,०००
२	कवाडी	५०,०००	२	१,००,०००
जम्मा				**१,५०,०००**

यस टेबुलको आधारमाविश्लेषण गर्दा जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग कर असुली गर्दा रु. १,५०,००० सङ्कलन हुने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग करमा सुधार गर्नका लागि ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिमका सबै व्यवसायलाई गाउँपालिकामा दर्ता गर्न लगाई त्यस्ता व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । करदाताहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि छिमेकी स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गरी करमा एकरूपमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक कारोवार गर्ने व्यवसायीहरूको कारोवारको आधारमा कर निर्धारण गरी सङ्कलन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आयकर

हालको अवस्थाः हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावारको बिक्री बापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा ती वनहरुबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्कछैन ।

सम्भावना :यस गाउँपालिकामा ११ वटा सामुदायिक वनहरु रहेका छन् । स्थानीय जनताहरु यी वनहरुवाट धाँस, दाउरा, स्याउला, सोतर, काठहरुको उपभोग गरिरहेका छन् ।गाउँपालिकाप्रोफईल अनुसार यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका विभिन्न सामुदायिक वनहरुर सरकारी वनहरुमा बिभिन्न जडीबुटीहरु पाइने गर्दछन् । जडिवुटीहरुका संरक्षण, सम्वर्द्धन र

दिगो व्यवस्थापनमा गाउँपालिकाको ध्यान पुग्न सकेमा यस भेगका वासिन्दाहरुको आयआर्जनमा अभिवृद्धि हुनका साथै गाउँपालिका समेत सम्पन्न हुनेमा कुनै शंका छैन । जडिवुटीवाट वार्षिक आम्दानी र राजश्व सङ्कलनमा वारेमा कुनै तथ्याङ्क प्राप्त हुन सकेको छैन ।यसै गरी गाउँपालिकामा रहेका सामुदयिक बन बाट बन पैदावारको रुपमा सल्लोको खोटो, फर्निचरको लागी आवश्यक काठ समेत निकासी गर्दछ । यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वनहरुबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएकाले आगामी आ.व.मा गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकको निर्णय बमोजिम जडिबुटी कर र काठ निर्यात कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका ११ वटा सामुदायिक वनले बिक्री गरेका बन पैदावार बापत प्रती सामुदायिक बनले रू २०,००० को दरले वन पैदावार बापत स्थानीय तहलाई तिर्नुपर्ने रकम तिर्दा रू २,२०,००० रकम सङ्कलन हुने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- ✓ गाउँपालिकामा रहेका सामुदायीक वना तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ सामुदायीक वन पैदाव बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- ✓ आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

३.३.२ गैरकर राजस्व

गाउँपालिकाले प्राप्त गर्न सक्ने राजस्वको एक प्रमुख स्रोतको रुपमा गैरकर राजस्व पनि हो । यस अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, विक्रीबाट प्राप्त आय लगायतका स्रोतहरू महत्वपूर्ण रहेका छन् ।

(क) स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (क) मा खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको विक्री गाउँपालिकाले गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी आदिको बिक्री गर्न सक्ने र विक्री गरेर प्राप्त गरिएको रकम गाउँपालिकाको संचित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाक्षेत्रमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको बिक्री गरी गैरकर राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने संभावना भएता पनि वर्तमान अवस्थासम्म प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको देखिँदैन । गाउँपालिकाले यस शीर्षक अन्तरगत हाल सम्म राजस्वसङ्कलन गरेको छैन। निजी सम्पत्तिबाट साधारण निर्माणमुखी खानीजन्य पदार्थहरूको उत्खनन् तथा उपयोगका लागि गाउँपालिकाले नै कार्यविधी तर्जुमा गरी इजाजत दिने र त्यसबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुर लगाउन सकिने कानुनी व्यवस्था रहको हुनाले निजि

जमिनबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी राजस्वसङ्कलनको व्यवस्था गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

करको संभावनाः यस गाउँपालिका स्थानीय पूर्वाधार विकासको प्रारम्भिक चरणमै रहेको हुनाले निर्माण सामग्रीहरूको अत्याधिक माग वृद्धि हुँदै जान सक्ने देखिन्छ । यहाँका नदी तथा खोलाहरू बाट र बनक्षेत्रबाट प्राकृतिक वस्तुहरूको उत्पादन र विक्री तथा उपयोगको प्रचुर संभावना रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिका भित्र वहने खोला तथा नदी,महाकली वगर कुस्मोतघाट हरुमा प्रचुर मात्रामा बालुवा, ढुङ्गाको संभावना रहेको हुँदा यी क्षेत्रहरु बाट करीब रू. २०,००,००० जति सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरुः गाउँपालिका अन्तर्गतका खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुहरुको परिमाण, गुणस्तर र वातावरणीय पक्षका विषयमा अध्ययन गरी सोको आधारमा परिचालनका लागि पहल गर्नुपर्ने र हालै नेपाल सरकारले जारी गरेको ढुंगा गिट्टी बालुवा उत्खनन् तथा विक्री वितरण सम्वन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम वातावरणीय परीक्षण तथा उत्खनन्, व्यवस्थापन र बिक्री वितरण गर्न आवश्यक सुधार समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानूनको मनसाय अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नै आर्थिक ऐन मार्फत यसको दर निर्धारण गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पनि आफैले स्वीकृत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- ✓ प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनले सिफारिश गरेका मापदण्डभित्र रहेर उत्खनन् गर्ने कार्य गराउन सुनिश्चित गर्ने र यसका लागि राजस्व परामर्श समितिको अनुगमन तथा सक्रियता वृद्धि गर्ने ।
- ✓ निजी खानीको लाइसेन्स (अनुमति पत्र) दिने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
- ✓ सार्वजनिक क्षेत्रवाट उत्पादन हुने खानी जन्य वस्तुको विक्री दर र निजी खानीवाट उत्पादन हुने वस्तुको दस्तुर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ ठेक्का मार्फत सङ्कलन गर्ने भएमा ठेक्काको सूचना जारी गरी ठेक्कामा दिने ।
- ✓ सङ्कलन कार्यको नियमित रुपमा आवश्यक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।

(ख) बहाल विटौरी शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५९ मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका भौतिक संरचनाको उपयोग वापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन सकने व्यवस्था गरेको छ ।

विद्यमान अवस्थाःगाउँपालिकाको गाउँ क्षेत्रको सडकको दायाँबायाँ तथा गाउँपालिका भित्रका बजार क्षेत्रमा घरटहराहरू अस्थायी रूपमा बसोबास गरी विभिन्न व्यापार, व्यवसाय तथा

जिविकोपार्जनका गतिविधीहरू गरिरहेको अनुमान गरिएको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा ८ मा अनुसुची ७ अनुसार गाउँपालिकाक्षेत्रभित्र आफूले निर्माण रेखदेख वा सञ्चालन गरेका हाटबजार वा पसलमा वा सरकारी जग्गाहरूमा बनेका संरचनाहरूको उपयोग बापत वहाल बिटौरी शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिने उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले हाल सम्म शुल्क असुल गरेको छैन ।

शुल्कको संभावना:बहाल बिटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायाँ बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरुको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामित्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको संरक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रवन्ध सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नुपर्ने भएकोले उक्त स्थानीय तहका क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरुको खोजी गरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले गाउँपालिकाले सर्बप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार, पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो बमोजिम राजश्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ । गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका जग्गामा हाट बजार संचालन गरी आगामी आ.व. मा वार्षिक सङ्कलन गर्न सक्ने संभावना देखिन्छ । साथैसभाहल भाडामा दिइ सङ्कलन गर्न सक्ने संभावना छ ।

तालिका १२: बहाल विटौरी शूल्क सम्बन्धी बिबरण

क्र. सं.	संरचनाको नाम	एकाई	औषत भाडा शुल्क (अनुमानित)	आय सम्भावना (रु.)
१.	हाट बजार	४ वटा	५००००	२०००००
२.	सभाहल	२० पटक	२०००	४००००
		जम्मा		**२,४०,०००**

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:गाउँपालिकाभित्र रहेका सडक अधिकार भित्रका सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको खोजीगरी लगत तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । बहाल विटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायाँ बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरुको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामीत्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको संरक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रवन्ध सम्बन्धित गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने भएकोले उक्त गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरुको खोजीगरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले गाउँपालिकाले सर्बप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो बमोजिम राजस्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ग) नक्शापास दस्तुरः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २७ मा गाउँपालिकाबाट नक्शापास नगराई भवन निर्माण गर्न नहुने व्यवस्था गरिएको छ । यस ऐनको दफा ३३(४) मा भवन निर्माण गर्न अनुमती दिँदा लाग्ने दस्तुर गाउँपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाःगाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को अनुसुची ११ मा नक्शापास दस्तुर निर्धारण गरिएको छ । गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/र०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत जम्मा कूल रु.६६,२६० सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

दस्तुरको सम्भावनाःगाउँपालिकाभित्र विस्तारै बजारीकरण हुँदै गएको कारण आगामी दिनहरूमा पक्की घरहरू निर्माण हुँदै जाने संभावना बढ्दै गैरहेको छ । अब नयाँ बन्ने संरचनाहरू राष्ट्रिय भवन मापदण्ड तथा गाउँपालिकाको आफ्नै भवन मापदण्ड तयार पारी सोही बमोजिम नियमन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब बन्ने संरचनाहरूका लागि नक्शापास अनिवार्य गराई सो कार्यका लागि प्राविधीक सेवा उपलब्ध गराए बापत शुल्क निर्धारण गर्दा राजस्व वृद्धि हुने संभावना देखिन्छ । पहिलेनै बनेका घरहरूको अभिलेखीकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्वसङ्कलन हुने देखिन्छ ।हाल यस गाउँपालिकाले नक्सापास निवेदन दस्तुर रु ५० मात्र राखेको छ । यसै गरी नयाँ घर बन्दा नक्शा पास, निर्माण सम्पन्न प्रमाण आदी वाफत यस शीर्षकमा राजस्व सङ्कलन गर्ने संभावना छ ।साथै घरको अभिलेखीकरण दस्तुर लिन सक्ने सम्भावना देखिन्छ तर हाल सम्म कुनै दस्तुर नउठाएको देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा बमोजिम यस गाउँपालिकामा ३४३५ घरपरीवार संख्या रहेको देखिन्छ र गाउँपालिका पार्श्व चित्र २०७५ अनुसार २९८७ घर रहेकोमा त्यसको ४ % घर पक्की रहेको देखिन्छ र वार्षिक १५० घर बृद्धि भएको र पक्की र अन्य प्रति घरको नक्सापास दस्तुर अभिलेखिकरण दस्तुर लिन सकिने सम्भावना छ र आगामी आ. व.को लागी आय संभावना तलको तालिकामा आँकलन गरिएको छ ।

तालिका १३: नक्शापास दस्तूर सम्बन्धि बिबरण

क्र.सं.	घरको किसिम	घर संख्या	औषत वर्ग फुट	नक्सापास दस्तुर	प्रस्तावित अभिलेखिकरण दस्तुर	संभाव्य रकम
१	पक्की घर	११३	४००	२.२	०	८८०
२	अन्य घर	२८७४		०	५०	१४३७००
३	घर नक्सा निबेदन फारम तथा नक्सा पास	१५०			५५०	८२५००
जम्मा						**२,२७,०८०**

स्रोतः गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

अनुमानीत तथ्याङ्कका आधारमा विश्लेषण गर्दा आगामी आ.व.मा जम्मा रु. २ लाख २७ हजार ०८० नक्सापास दस्तुर सङ्कलनको सम्भावना रहेको आंकलन गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु

- ✓ चालु आर्थिक ऐनमा नयाँ तथा पुरानो घरको नक्सापासको दर एउटै भएको हुँदा नयाँ घरको तुलनामा पुरानो घरको नक्सा पासको दर कम राख्ने ।
- ✓ मापदण्ड तथा कार्यविधि अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने ।
- ✓ घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर निर्धारण गरिएकोमा समयानुकुल परिमार्जन गर्दै जाने ।

(घ) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुरः

विद्यमान अवस्थाःगाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा स्वामीत्व हस्तान्तरण गर्दा घरजग्गा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा ब्यवस्था भए बमोजिमको असुल गरिएको राजस्वको ६०% रकम प्राप्त गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले यस्तो स्वामीत्व हस्तान्तरणको कार्य गाउँपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेतापनि संघीय सरकारको मातहतमा रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख हस्तान्तरण भइनसकेको र गाउँपालिकामा जनशक्ति पर्याप्त नरहेकोले हालसम्म पनि जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै तोकिएको दस्तुर असुलउपर गरी असुल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी पठाउने गरेको छ ।

घरजग्गा रजिष्ट्रेशनको दर निर्धारण गर्दा प्रत्येक जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन निश्चित गर्न मालपोत नियमावलीको प्रावधान बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख, प्रमुख कर अधिकृत वा कर कार्यालय नभएको स्थानमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख, नापी शाखाको प्रमुख, उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिनिधि, प्रमुख नापी शाखा र मालपोत कार्यालयको प्रमुख सदस्य सचिव रहेको समितिले बार्षिक रुपमा गरेको न्यूनतम मूल्याङ्कन अनुसार जग्गाको थैली निश्चित हुने गरेको छ । गाउँपालिकाले यस्तो मूल्याङ्कन वास्तविक रुपमा कारोबार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो गाउँपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

सम्भावना :जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत तोकी सोहि बमोजिम न्यूनतम थैली कायम गरी कर संकलीत गरेमा बार्षिक रु १,००,००० सम्म सङ्कलन हुन सक्ने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिकाले मूल्याङ्कन वास्तविक रुपमा कारोबार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो क्षेत्रको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा

अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

(ङ). सिफारिश तथा प्रमाणितदस्तुर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११(२) घ(७) मा गाउँपालिकाले प्रचलित कानुन बमोजिम गर्ने सिफारिश तथा दफा १२ को (ङ) मा वडाले गर्ने सिफारिश तथा प्रमाणितगरे बापत गाउँपालिकाले दस्तुर प्राप्त गर्ने ब्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्था:आर्थिक ऐन मार्फत् गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित गरे वापतकार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गर्दै आएको छ । आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत दफा ११ (अनुसूचि–१०) मा विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर बापत यस गाउँपालिकाले आ.व. २०७७/७८ मा कुल रु. ७०,२६०सङ्कलन गरेको थियो ।

सम्भावना:योगाउँपालिकाको आम्दानीको एक मुख्य र भरपर्दो स्रोत हो । यस विषय अन्तर्गत कुल आम्दानीको तथ्याङ्क उपलब्ध भए पनि के कति पटकको सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरबाट उक्त आम्दानी भएको हो भन्ने तथ्याङ्क उपलब्ध नहुँदा यस वर्षको बाँकी समयमा यस शीर्षकमा के कति आम्दानी हुन सक्छ भन्ने अनुमान गर्न कठिन छ । यसगाउँपालिकाको कार्यालय तथा सबै वडा कार्यालयहरूबाट वार्षिक तलको अनुमानित तालिका अनुसार करिव १४५० वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित हुने अनुमान गरिएको छ । वर्तमान दर अनुसार वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणितबाट रु २,४०,००० आय सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका १४:सिफारिश तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सिफारिसको प्रकार	सङख्या	सिफारिस दर	संभावित सङ्कलन रकम (रू)
१	नागरिकता, बिबाह, नाता प्रमाणित लगाएत	६००	१००	६००००
२	सामान्य सिफारिस	५००	५०	२५०००
३	खानेपानी बिद्युत जडान सिफारिस	५०	१०००	५००००
४	घर गोठ प्रमाणित	५०	२५०	१२५००
५	अंग्रेजिमा गरीने सबै सिफारिस	२००	४००	८००००
६	घरेलु उद्योग लगाएत बिभिन्न सर्जमिन सिफारिस	५०	२५०	१२५००
जम्मा		१४५०		२,४०,०००

सुधारका पक्षहरू:

- शीर्षक अनुसार सिफारिस तथा दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्वन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने ।
- वडावाट संकलित दस्तुरहरू शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरुको कर सङ्कलनलाई पनि कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बनाउने ।
- वडा कार्यालयहरुलाई गाउँपालिका कार्यालयसँग कम्प्युटर नेटवर्कीङ गरी अध्यावधि हुने व्यवस्था मिलाउने

(च) व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क

हालको अवस्था: यस गाउँपालिकाले व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व)गरे वापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत दफा १२ (अनुसूचि–११) मा विभिन्न शीर्षकमा दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्क रु.१०० निर्धारण भएको देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क बापत यस गाउँपालिकाले आ.व.२०७७/७८ मा रु. ९२,१००सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना : व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क गाउँपालिकाको न्यून तर प्राय: हरेक वर्ष आय हुने शीर्षक अन्तर्गत पर्दछ । अत: आउँदा दिनमा पञ्जिकरण ब्यबस्थित गरी विलम्म शुल्क सङ्कलन गर्न सक्नेछ । गाउँपालिकाको प्रोफाइल २०७५ यस गाउँपालिकाआ.ब.२०७४/७५ मा जम्मा १४४३ वटा व्यक्तिगत घटना दर्ता भएको उल्लेख छ । सोही तथ्याङ्कलाई आधारमानी कुल व्यक्तिगत घटनासंख्याको ६०% अथवा ८९३ वटाघटना दर्ता गर्नुपर्ने अनुमान गर्दा व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क बापत तालिकामा उल्लेख भए अनुसार बिलम्ब शुल्क तिर्दा बार्षीक रु. १,००,१०० सम्म सङ्कलन गर्न सक्ने देखिन्छ ।

तालिका १५:व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शूल्क सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	जम्मा दर्ता संख्या	बिलम्ब हुन सक्ने अनुमानित संख्या	दर	जम्मा
१.	जन्म दर्ता	१०१८	६१५	१००	६१५००
२.	मृत्यु दर्ता	९३	६०	५०	३०००
३.	सम्बन्ध बिच्छेद	०	०	०	०
४.	बसाईसराई	१३२	८०	१००	८०००
५.	बिबाह दर्ता	२३०	१३८	२००	२७६००
जम्मा		**१४७३**	८९३		**१००१००**

स्रोत: गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा पास गरेको दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्क रु.१०० निर्धारण भएको देखिएकोले घटना घटेको ३५ दिन भित्रै घटना दर्ता गर्न प्रोत्साहित गर्नका लागि उपयुक्त हुने देखिन्छ । यसका साथै गाउँपालिकामा व्यक्तिगत घटना विशेष गरेर जन्मदर्ता गर्नको लागि प्रत्येक वडामा अभियानको रुपमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी सबै बालबालिकाको राज्यबाट पाउने सुविधा र जन्मदर्ता हुन पाउने अधिकारको संरक्षण समेत गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्कबाट प्राप्त आयको उचित रुपमा लेखा राख्न उपयुक्त हुने देखिन्छ । विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विलम्ब शुल्कमा विशेष व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

(छ) व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्कः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) ञ (६) मा स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्मको दर्ता, अनुमती, नविकरण लगायतको अधिकार स्थानीय तहलाई रहेको छ । सहकारी ऐन २०७४ ले सहकारीको दर्ता तथा नविकरण गर्ने अधिकार पनि गाउँपालिकालाई दिएको छ ।

विद्यमान अवस्थाः यस गाउँपालिकामा व्यापारिक फर्म ,होटेल तथा रेष्टुरेन्ट तथा घरेलु उद्योग गरी जम्मा १६० ब्यबसायी छन् । यी मध्ये कति दर्ता भएका छन् सो सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएको हुँदा कती ब्यबसाय दर्ता भइ सञ्चालनमा रहेका छन् अनुमान गर्न सकिदैन । आ.व. २०७७।०७८ मा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण शुल्क शीर्षकमा रु. ३,३०५ आम्दानी भएको देखिन्छ ।

शुल्कको संभावनाःगाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण२०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा १६० ओटा ब्यापारीक संस्था रहेको देखिन्छ। यी ब्यापारीक संस्था दर्ता गर्दा औसत रू . ५०० को दरले दर्ता शुल्क लिंदा करिब रू ८०,००० र दर्ता भएकाको नविकरण गर्दा औसत रू. २५० को दरले करिब रू. १०,००० गरी ब्यबसाय रजिष्ट्रेशन तथा दर्ता शुल्क बाट रू. ९०,०००सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । यसै गरी नयाँ थपिने निर्माण जन्य ब्यबसाय लगाएत अन्य ब्यबसाय दर्ता गर्दा जम्मा ब्यबसाय दर्ता शुल्क अनुमानित भन्दा अझ बढी उठ्न सक्ने संभावना रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूःगाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक फर्म, उद्योग, सहकारी तथा अन्य संघसंस्थाहरूको दर्ता तथा नविकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने अनुमति तथा दर्ता नगरी सञ्चालनमा रहेका फर्म तथा संस्थाहरूलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको ब्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- साना र मझौला ब्यवसायहरुको तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्ने ।
- ब्यबसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर अध्यावधिक गर्दै जाने ।

- नयाँ व्यवसाय वा कारोबार संचालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनु मति प्रमाणपत्र अनिवार्य गरी अनुमति नलिई सञ्चालनमा रहेकालाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने ।
- दर्ता तथा अनुमतिका लागी छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
- आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने ।
- 'घ' बर्गको निर्माण ब्यबसायी ईजाजत पत्र सबन्धी कार्यबिधी बनाइगाउँसभा बाट स्विकृत गरी लागु गर्ने ।

(ज) पार्किङ्ग शुल्क

विद्यमान अवस्था:स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ६० अनुसार गाउँपालिका / गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ सेवा उपलब्ध गराए बापत पार्किङ शुल्क लगाउन सक्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ । यस गाउँपालिकाले पनि आफ्नो आ.व. २०७८-७९ को आर्थिक ऐनमा दफा १० मा अनुसुची (९) बमोजिम पार्किङ शुल्कबारे उल्लेख गरी पार्किङ दर निर्धारण गरेको छ । हालसम्म यस गाउँपालिकाले यस शिर्षकअन्तर्गत रकम सङ्कलन गर्न सकेको छैन।

सम्भावना :

यस गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको एक जग्गा हाल पनि पार्किङको रुपमा रहेको भएता पनि सोलाई व्यवस्थित गरेको देखिदैन । सोलाई ब्यवस्थित गरेमा यो गाउँपालिकाको बजार क्षेत्रहरूमा रहेका पार्किङ् स्थल हरू बाटपार्किङ शुल्क राम्रो उठ्ने देखिन्छ।

तालिका १६: पार्किङ शूल्क सम्बन्धी विवरण

क्र.सं	सवारी साधन	दैनिक अनुमानित संख्या	पार्किङ् शुल्क दर	बार्षिक सङ्कलन हुन सक्ने रकम (रू.)
१	मोटरसाईकल	३०	१०	१०८०००
२	हलुका सवारी साधन	१०	२०	७२०००
३	भारी सवारी साधन	५	४०	७२०००
जम्मा				२,५२,०००

यसरी बिभिन्न सवारी साधन जुन यस गाउँपालिकामा आऊँदछन् सोको तथ्याङ्क अद्यावदीक गरी राजश्व सङ्कलन गरने हो भने करिब रू. २,५२,००० उठ्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- यस गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका जग्गा सम्बन्धि विवरणहरू अद्यावधिक गर्ने ।

- यस गाँउपालिकाको बजार क्षेत्रमाब्यवस्थित पार्किङको लागि गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका जग्गाहरूमा पार्किङको लागि संरचना तयार गर्ने ।

(झ). सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय :

हालको अवस्था:स्थानीयशासन संचालन ऐन बमोजिम गाउँपालिका/नगरपालिकाले उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरि स्काइभेटर, ट्रिपर ,एम्बुलेन्स, प्रोजेक्टर लगाएत अन्य मेसिन भाडामा लगाई आम्दानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरूको प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा तोकि कार्यविधि तयार गरेर आफै दर रेट निर्धारण गर्न सक्छ । यस गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका मेसिन र भौतिक सम्पत्तिहरू बहालमा परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ । यसै अन्तरगत आ.ब. २०७७/७८ मा यस गाउँपालिकाले यस शुल्क बापत रू ७,७२,११० शुल्क ऊठाएको थियो ॥

सम्भावना:गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका भौतिक सम्पत्तिहरू स्काइभेटर, ट्रिपर ,एम्बुलेन्स को बहाल परिचालन सम्बन्धमा आवश्यक तथ्याङ्कको आधार नभएकाले आगामी आ.व.मा देहायअनुसार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १७: सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	वहालमा लगाउने सम्पत्तीको विवरण	परिमाण	अनुमानित संचालन	भाडा दर	भाडा	कुल संभावना रकम (रु.)
१	स्काइभेटर	१	१८० (अनुमानित)	प्रति घण्टा	१५००	२७००००
२	ट्रिपर	१	१५० (अनुमानित)	प्रति ट्रिप	१५००	२२५०००
३	एम्बुलेन्स	१	१५० (अनुमानित)	प्रति ट्रिप	३०००	४५००००
जम्मा						**९,४५,०००**

सुधारका पक्षहरू:

- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने भौतिकसम्पत्तिहरूको विवरण तयार गरी सम्पत्तिको बहाल रकमको दर निर्धारण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका मेशिन आदिहरू को मर्मत स्याहार गरी सञ्चालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधी तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधीमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(ञ) अन्य सेवा शुल्क :(फोहरमैला ब्यवस्थापनशुल्क, पर्यटक प्रवेश शुल्क, स्थानीय पूर्वाधार उपयोगशुल्क, अन्य सेवाशुल्क)

हालको अवस्था:कार्यालयले लिने टिकट , बोल पत्र फारम बिक्रिको रकम, निबेदन दस्तुर, नो अब्जेक्सन सर्टिफिकेट , ब्यबसायीक प्रमाण पत्र जारी आदि रकम हरु यस शीर्षक अन्तरगत पर्दछ । यसै गरी फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क , पर्यटन प्रवेश शुल्क समेत यसै शिर्षक अन्तरगत पर्दछ । यस गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा पर्यटन प्रवेश शुल्क निर्धारण गरेता पनि अन्यगाउँपालिकाले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेकास्थानीय पूर्वाधार र उपलब्ध गराइएको सेवामा सेवाग्राहीबाट शुल्क लगाइनेउल्लेख गरिएको छैन । यस अन्तर्गत गाउँपालिकाले आ.ब. २०७७/७८ मा यस शीर्षक अन्तरगत रु.१५,५६,७९६ आम्दानी गरेको छ ।

शुल्कको सम्भावना : यस गाउँपालिकाले प्रदान गरेका सेवाहरु (पशुपन्छी तथा बोका सरसफाई सेवा, पशु पन्छी स्वास्थ्य सेवा, खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति शुल्क, पार्किङ शुल्क, गाउँपालिकाले निर्माण गरेको भौतिक पूर्वाधार उपयोग शुल्क आदि) बाट सेवा शुल्क आय गर्ने तथा सेवाहरु थप गर्दै सेवा शुल्कमा पनि बृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । सेवा शुल्क सेवा दिए वापत लिइने भएकाले स्थानीय बासिन्दा सेवा लिएर शुल्क दिन तत्पर हुने गर्दछन् । आगामी आ.व. मा यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले करीब रु. १०,००० उठाउन सक्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरणमा अनुसार यस गाउँपालिकामा धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकिय महत्व रहेका करीब ४२ स्थान रहेका छन् । ति स्थानमा करीब २०,००० पर्यटन घुम्न आउने अनुमान गर्न सकिन्छ । प्रती पर्यटक रु ५ को दरले शुल्क लिंदा यस अनुसार गाउँपालिकाले वार्षिक रू. १,००,००० पर्यटन प्रवेश शुल्क सङ्कलन गर्ने संभावना देखिन्छ । यसै गरी पर्यटनका अन्य पुर्वाधारको विकास गर्न सके यसको संभावना निकै रहेको देखिन्छ ।

यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र फोहोरमैला व्यवस्थापनको उपयुक्त प्रबन्ध भएको छैन् । जनसंख्याको बृद्धि, बढदो औद्योगिकीकरणका कारण फोहोरमैला निष्काशनमा पनि बृद्धि हुने र त्यसले समग्र पर्यावरणमा पनि असर गर्न सक्ने भएकोले घरबाट निष्काषित हुने कुहिने तथा नकुहिने फोहोरहरु साथै औद्योगिकजन्य फोहोरको व्यवस्थापन गर्न जरुरी देखिएको छ । यस गाउँपालिकामा मटेला, कुसमोद घाट,शर्माली खलंगा ,पौखर, देगडा, बसेडी,हिरापुर,लामखालीलगाएत करीब २५ वटा बजार क्षेत्र हरु रहेका छन् । यी बजार क्षेत्रमा फोहरमैला व्यवस्थापनको लागी ल्याण्डफिल साइट हुन सक्ने संभावना रेहको उल्लेख छ । यी बस्तीबाट प्रती घर धुरी फोहरमैला व्यवस्थापन सुल्क लिंदा रू. १,००,००० राजस्व रकम उठ्न सक्ने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :गाउँपालिकाको भूगोलको आधारमा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने भएकोले गाउँपालिकाले तयार गरेको गुरु योजनाको कार्यान्वयन गर्दै आवश्यकता अनुसार थप अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दै अगाडी बढ्नुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि संघीय तथा प्रदेश सरकारले समेत सहयोग प्राप्त गर्न पहल र सहजीकरण गर्ने र निजीक्षेत्रसंग हातेमालो गर्दै जानु उपयुक्त हुन्छ ।

गाउँपालिकाले पर्यटन पूर्वाधार विकासमा सहकार्य तथा सहजीकरण गर्ने र प्रवर्द्धन गरी स्थानीय रोजगारी सिर्जनाका लागि पहल गर्नुपर्ने तथा शुल्क दोहोरो नपर्ने कुराको सुनिश्चित गर्न सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक समन्वय तथा छलफल गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसैगरी यस गाउँपालिकाले स्थानीय वासिन्दालाई आवश्यक सेवाहरु पहिचान गरी सोका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने, निर्मित तथा निर्माण हुने स्थानीय पूर्वाधार उपयोग वापत सेवा शुल्कको दर निर्धारण, स्वीकृति, सेवा शुल्क सङ्कलन गर्ने विधी निर्धारण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसै गरी यस गाउँपालिका केही बजार क्षेत्र भएको हुँदा गाउँपालिकाले तुरुन्त फोहरमैला ब्यवस्थापनको लागि डम्पिङ साइट निर्माण गरी पोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क उठाउन सक्छ ।

- फोहरमैला ब्यवस्थापनको लागी डम्पिङ् साईट को संभाब्य स्थलको खोजि गरी डम्पिङ् साइट निर्माण गर्ने ।
- बिभिन्न किसिमका सेवा बाफत लिने शुल्कको दर आर्थिक ऐनमा ब्यवस्था गर्ने ।
- तथ्याङ्क सङ्कलन तथा रेकर्ड राख्ने प्रकृया ब्यवस्थित गर्ने ।
- पर्यटन पूर्वाधारको बिकाश गर्ने ।

तालिका १८: गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ/छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन	छैन		छ	शुल्क नलिएको
२	स्थानीय खानेपानी	छ वटा वडामा रहेको			
३	बिजुली	छैन			
४	धारा	छैन			
५	अतिथि गृह	छैन		छ	शुल्क नलिएको
६	धर्मशाला	छैन		छ	शुल्क नलिएको
७	पुस्तकालय	छैन		छ	शुल्क नलिएको
८	सभागृह	छैन		छ	शुल्क नलिएको
९	ढल निकास	छ		छ	शुल्क नलिएको
१०	सडक बत्ति	छ	१४ वटा		शुल्क नलिएको
११	सार्वजनीक शौचालय	छ			शुल्क नलिएको
१२	पार्क	निर्माणाधिन		छ	शुल्क नलिएको
१३	पौडी पोखरी	-			

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ/छैन)	हालको अवस्था (आय)
१४	व्यायमशाला	-			
१५	पर्यटकिय स्थल	छ			शुल्क नलिएको
१६	हाट बजार	-			
१७	पशु बधशाला	-			
१८	शवदाह गृह	-			
१९	बसपार्क	छ			
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र	छ		छ	शुल्क नलिएको
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित	छ		छ	शुल्क लिएको
२२	दर्ता, अनुमाति, नविकरण दस्तुर	छ		छ	शुल्क लिएको
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	छ		छ	शुल्क लिएको
२४	नक्सापास	छ		छ	शुल्क लिएको
	अन्य				
	जम्मा				

स्रोतः फिल्ड सर्वेक्षण, २०७९

समग्रमा यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजस्वका विभिन्न शीर्षकहरूमा थप स्रोतसाधन परिचालन हुने संभावना रहेकोले आगामी वर्षहरूमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम स्थानीय स्तरमा छरिएर रहेका उद्योग व्यवसायहरूलाई एकिकृत रूपमा व्यवस्थित गरी रोजगारीका थप अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने छ । यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका विपन्न महिला, बालबालिका, दलित तथा अन्य सिमान्तकृत समुदायको जीवनस्तर सुधारमा महत्वपूर्ण सहयोग पुग्ने छ ।

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन हेर्दा एकिकृत सम्पत्ती करको रूपमा मालपोत कर र सम्पत्ती कर लाइ लिइ सोहि अनुसार करको दर निर्धारण गरेको देखिन्छ। यस सन्दर्भमान माथि परिच्छेद ३.१ मा उल्लेख भए बमोजिम समपत्ती करको लागि घर र घरले चर्चेको जगगाको मुल्याङ्कन गरी तथा मालपोत कर बाँकी अन्य जग्गामा लगाउन उपयुक्त हुने देखिन्छ। यसै गरी आर्थिक ऐनमा सवारी कर उल्लेख छ। यस सम्बन्धमा गाउँपालिको साना सवारी साधनमा (अटो रिक्सा, ई-रिक्सा, टाँगा) मात्र कर लगाउने अधिकरा रहेकोहुँदा सोही बमोजिम सवारी करको दर निर्धारण गर्नु पर्ने हुन्छ। यसै गरी पर्यटन शुल्क समेत सम्बन्धित राष्ट्रिय निकुञ्ज ले लगाउने हुँदा गाउँपालिकाले पर्यटन प्रवेश शुल्कमात्र लगाउन सक्दछ ।

प्राय गाउँपालिकाको बिबिध शिर्षकमा रकम धेरै जम्मा भएको देखिदा गाउँपालिकाले स्थानीय सरकार संचाल ऐन लगाएत अन्य ऐनको अधिनमा रहि महालेखा नियन्त्रक को कर्यालयले आर्थिक कारोबारको लागी बनाएको **"एकिकृत आर्थिक संकेत तथा बर्गिकरण र ब्याख्या, २०७४ (दोस्रो परिमार्जन)**" मा उल्लेख भए अनुसार शिर्षकगत रकम छुट्टाएर राजश्व रकम को तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने परिपाटिको बिकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

परिच्छेद - चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था

४.१ राजस्व परिचालनसम्बन्धी नीति

यस परिच्छेद चारमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय सङ्कलनको अवस्थालाई मुख्य रूपमाव्याख्या गरिएको छ । यस विश्लेषणले गाउँपालिकाको थप आय सङ्कलनको लागीतथा संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

४.१.१राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

राजस्व परामर्श समितिले समितिमा छलफल गरी सर्वसम्मतिले आवश्यकताअनुसार छलफल तथा बैठकहरू गरी राजस्वका दररेटहरू तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत निर्णयहरू गाउँसभा समक्ष पेश गर्ने गरेको छ । गाउँपालिकाले विशेष गरी सबै सरोकारवाला करदाताहरूको सहभागितामा राजस्व अभिबृद्धि गरी कुल बजेटमा आन्तरिक आम्दानीको हिस्सालाई बढाइदै लगिने नीति लिएको छ ।गाउँपालिकाले आन्तरिक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा लिएका नीतिहरु यसप्रकार रहेका छन्:

- आन्तरिक आयका क्षेत्रहरू पहिचान र परिचालन गरी आन्तरिक आयलाई क्रमश: वढवा दिदै लगिनेछ ।
- राजस्वका थप क्षेत्र पहिचान गरी राजस्व बृद्धि गर्ने नीति लिइनेछ । गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना तयार गरी लागु गरिनेछ ।
- यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने बासीहरुको क्षमता, स्थानीय स्रोत र अन्य स्थानीयको तुलनात्मक अध्ययन तथा प्रचलित ऐन नियमका आधारमा करका दरहरु निर्धारण गरिनेछ ।
- गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनलाई सुधार गर्दै लगिनेछ ।
- यस गाउँपालिकाले कर प्रणालीलाई सबल, सक्षम र प्रभावकारी तुल्याउन करको दायरा आवद्ध नभएका सबै व्यवसायीहरुलाई करको दायरामा ल्याउने, सम्पत्ति कर, भूमिकर(मालपोत), नक्सापास असुलीका लागी कडा नीति अवलम्बन गरिने र घरबहाल करलाई स्वयम्घोषणाको नीति अवलम्बन गर्दै गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी बृद्धि गरिनेछ।
- गाउँपालिकाको राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखालाई सुदृढ र सक्षम बनाइनेछ ।
- गाउँपालिकाको राजस्व अभिवृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन स्थानीय उद्योगी, व्यापारी (उद्योग वाणिज्य संघ) सँग समन्वय गरिनेछ ।

- "कर तिर्नु कर्तव्य मात्र होइन गौरब पनि हो" भन्नर अवधारणाको विकास गर्न स्वयं कर निर्धारण पद्धतीमार्फत करदातालाई नै पहिलो कर प्रशासकको रुपमा लिने गरी कर सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ।
- राजस्व प्रशासनलाई चुस्त, सरल, प्रविधि मैत्री एवम् करदाता मैत्री बनाइनेछ।
- रोजगारी तथा उत्पादन प्रवर्द्धन गर्ने क्षेत्रमा लगाइने करमा घट्दो दरमा कायमगरी कर प्रणालीले समेत उत्पादन मुलक क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने नीतिको शुरुवात गरिनेछ।
- राजस्व चुहावट शून्य बनाउने गरी राजस्व सम्बन्धी कार्यक्रमहरु तय गरिनेछ र करको दरमा यथावत राखी दायरा बृद्धी गर्ने नीति लिइनेछ।

तालिका १९: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	**हालको अवस्था**	**नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु**
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?	छैन	संगठन संरचनामा राख्ने
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?	सहायक पाँचौ १ का.स. १	आवश्यकता अनुरूप पूर्ण छैन ।
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागी कार्यविवरण छ की छैन ?	छ	
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?	छ	
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?	छ	यातायातको व्यवस्थागर्नु पर्ने ।
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)	छ	
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागी के गरिएको छ ?	छैन	समय समय मा क्षमता बिकास तालिम को व्यवस्था गर्नु पर्ने
राजस्व परिचालनका लागी वडालाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?	छ	घटना दर्ता, सम्पतिकर तथा मालपोत कर, सिफारिस आदी
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि	छैन	करदाता विवरण अद्यावधिक गर्नु पर्ने।
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?	न.पा. कार्यालयले मात्र प्रयोग	
कर निर्धारणको लागी सम्पत्ति वा आय वा खर्च	कर निर्धारण	नगर सभाले अन्य बिभिन्न

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
वा कारोवारको मूल्याङ्कन कत्तिको सहीरूपमा भएको छ ?मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?	गाउँसभा बाट हुने हुँदा ठिकै रहेको	करका दर हरू निर्धारण गर्नु पर्ने
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागी कस्तो नीति लिईएको छ ?	- दायरा समेट्न नसकेको - समयमै राजस्व नतिर्ने - प्रचार/प्रसार गर्न नसकेको	राजस्व सम्बन्धि जनजागरण कार्यक्रम हरू ब्यापक रुपमा संचालन गर्नु पर्ने ।
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?	दण्ड जरीवानाको व्यवस्था रहेको।	व्यवस्था भए पनि कार्यान्वयनमा नरहेको तथा आर्थिक ऐनमा नै व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?	छैन - गत आ.व.सम्म रहेको राजस्व कम उठ्ने हुँदा छुट छैन जरिवाना छ ।	आर्थिक ऐनमा नै व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?	छैन	राजस्व सम्बन्धी जनजागरण कार्यक्रमहरू ब्यापक रुपमा संचालन गर्नु पर्ने ।
गाउँ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नसक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?	छ -न.पा. मा गुनासो सुन्ने अधिकारी सूचना अधिकृत	
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष्य तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?	कार्यालय प्रमुखद्वारा समयसमयमा गरीने	कार्यकारी प्रमुख तथा राजस्व परामर्स समितिद्वारा अनुगमन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?	छ	
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, वेब साईट आदि)	छैन	राजस्व सम्बन्धि जनजागरण कार्यक्रमहरू ब्यापक रुपमा संचालन गर्नु पर्ने
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागिता कस्तो छ ?	बोलाइन्छ/सहभागि हुन्छन् ।	
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारिता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)	५/६ पटक वर्षको	राजस्व परामर्स समितिको बैठक नियमित रुपमा मासिक रुपमा बस्नु पर्ने।
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागिताको अवस्था कस्तो छ ?	ठिकै/मध्यम खालको सहभागिता	
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट	खासै छैन ।	राजस्व शाखा लाई छुट्टै

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?		दरबन्दी गराई संगठन संरचनामा राख्नु पर्ने ।
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?	कम्प्युटर प्रणाली	
गाउँ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?	निति तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्दा ।	
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन भएका छन् ?	समय-आलेप्-सैद्धान्तिक वेरुजु योजना सम्पन्न हुनु भन्दा पहिले भुक्तानी हुने चलन	

स्थानीय जनता जागरूक नहुँदा वा जानकार नहुँदा सबै करदाताहरूले समयमै कर नबुझाउने तथा कर आवश्यक काम पर्दा मात्र राजस्व बुझाउने चलन रहेको छ ।

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

स्थलगत अवलोकन तथा विभिन्न सूचनाका आधारमा हेर्दा हाल यस गाउँपालिकाको राजस्वको संस्थागत क्षमता देहायअनुसार रहेको छ :

- ✓ राजस्व सम्बन्धी कार्यका लागी प्रशासनिक रुपमा राजस्व उपशाखा समेत गठन भई कामकाज भैरहेको तर राजस्व प्रशासनका लागी आवश्यक कर्मचारी र भौतिक सुविधा पर्याप्त नरहेको ।
- ✓ राजस्व सङ्कलनमा कार्यरत कर्मचारीहरूका लागी आवश्यक तालिम तथा अभिमुखीकरण नभएको ।
- ✓ राजस्व सङ्कलन कार्यका लागीगाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरुमा कम्प्युटर तथा सफ्टवेयर जडान भएको ।
- ✓ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति राजस्व परिचालनका लागी क्रियाशिल रहेको ।
- ✓ राजस्व सङ्कलनमा वडास्तरमा कम्प्युटर विलिङ्ग प्रयोग भइरहेको ।
- ✓ यसका सबै वडा कार्यालयहरूबाट मूलतः मालपोत, पञ्जीकरण, सिफारिस दस्तुर सङ्कलन गर्ने गरिएको ।
- ✓ वडा कार्यालयहरूले सङ्कलन भएको रकम साप्ताहिक रुपमा एकमुष्ठ बैंक दाखिला गरी विवरण सहित आर्थिक प्रशासन शाखामा पेश गर्ने गरेको ।
- ✓ आर्थिक ऐन र यथार्थ सङ्कलन बीचको तालमेल कमजोर रहेको ।
- ✓ राजस्व बजेट तथा प्रतिवेदन प्रणाली तोकिएको ढाँचामा नभएको ।
- ✓ राजस्व परिचालन सम्बन्धी छुट्टै नीति नबनेको ।

- ✓ हालसम्म राजस्व सङ्कलन तथा त्यसको प्रभावकारिताका लागी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नभएको ।

४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६५ मा स्थानीय राजस्व परामर्श समिति सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यस समितिले राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धी परामर्श, राजस्वको स्रोत, दर, दायरा विश्लेषण गरी प्राप्त हुनसक्ने राजस्वको विश्लेषण, अनुमान, कर, गैरकर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर सम्बन्धमा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरु गर्दछ । यस गाउँपालिकामा स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको गठन देहाय अनुसार भएको छ ।

तालिका २०: राजस्व परामर्श समितिको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१	सकुन्तला साउद	उपाध्यक्ष	संयोजक
२	रघुनाथ अवस्थी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३		वडा अध्यक्ष	सदस्य
४		कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	उद्योग वाणिज्य संघ (जिल्ला)	प्रतिनिधि	सदस्य
६	उपभोक्ता हित तथा संरक्षण समिती	प्रतिनिधि	सदस्य
७	राजस्व शाखा प्रमुख	राजस्व शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

शिवनाथ गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनमा प्रभावकारिता ल्याउनका लागीगाउँपालिका उपाध्यक्ष श्री सकुन्तला साउदको संयोजकत्वमा राजस्व परामर्श समितिको बैठक गरी राजस्वको दर निर्धारण सिफारिस, वार्षिक राजस्व अनुमान आदि निर्णय गर्ने गरेको पाइन्छ ।

४.२.२ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

यस गाउँपालिकाको संगठन संरचनामा राजस्व प्रशासन छैन । अतः यसमा स्थायी दरबन्दी नरहेकोले प्राविधिकहरूले विशेष गरी सहायक चौथोहरूले काम गरिरहेका छन् । राजस्वमा काम गर्न कम्प्युटर लगायत भौतिक साधनहरुको व्यवस्था गरिएको छ। यसै गरी राजस्व प्रशासन संचालनको लागी छुट्टै सफ्टवेयर पनी संचालनमा छ। यसबाट कम्प्युटर प्रणालीबाट बिलिङ सिस्टम गर्ने गरिन्छ। तर सो सफ्टवेयर स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SUTRA)सँग मिल्दो छैन। राजस्व प्रशासनमा करदाताको विवरण अद्यावधिक छैन।

गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनलाई अझ प्रभावकारी बनाउने नीति चालु बजेटमार्फत पनि

गाउँपालिकाले लिएको छ । यसको प्रभावकारिताका लागी गर्नुपर्ने कार्यहरुमा जनशक्ति व्यवस्थापन, राजस्व शाखाको संस्थागत विकास, राजस्वसम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक, करदाताहरुको पहिचान र लगत अभिलेखीकरण, कर तथा गैर करका स्रोतहरुको पहिचान गर्नुपर्ने रहेको छ । यसैगरी राजस्व प्राप्त हुने पूँजीगत निर्माण, पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रवर्द्धन, ऐतिहासिक स्थलहरुको प्रचार प्रसारका साथै होमस्टे विकास र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने छ । वडास्तरमा काम गर्ने कर्मचारीलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजस्वसङ्कलन कार्यमा परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । साथैगाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरुलाई राजस्व र आयका शीर्षकका विषयमा अभिमुखीकरण र अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ । यसैगरी राजस्वसङ्कलनको लागी स्थानीय स्तरमा जन-जागरण कार्यक्रमहरू संचालन गरी जनतामा "कर तिर्नु कर्तब्य मात्र होइन गौरब पनि हो"भन्ने भावनाको विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

तालिका २१: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.		कम्प्युटर अपरेटर	राजस्व शाखा प्रमुख
२.		का.स.	राजस्व शाखा

४.३ विगतको आय परिचालनको अवस्था

यस गाउँपालिकाको कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा न्यून रहेको छ।सम्पत्तीकर, नदी जन्य पदार्थको बिक्रीबाट हुने आय तथा दरभाउ पत्र बिक्री आदीबाट हुने आय नै प्रमुख आय स्रोतको रुपमा रहेको छ। हालको अवस्थामा आन्तरिक आय तर्फ गाउँपालिकाको लागी सम्पत्ति कर र मालपोत नै मुख्य तथा दिगो क्षेत्र हुन् । गाउँपालिकाले मालपोतलाई जमीनको उपयोगका आधारमा वर्गिकरण गरेर दर निर्धारण गरेको छ । हालसम्म सम्पत्ति कर लागूनभएको भएपनि आगामी आ.व.मा यसको कार्यान्वयन शुरु गरिनेछ । उद्योग व्यवसायको विकास भए अनुसार व्यवसाय करको असुली देखिँदैन। घरबहाल कर, विज्ञापन कर, जडीबुटी कवाडी जीवजन्तु करको सम्भावना तत्कालका लागी निकै न्यून रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकासँग विगत आर्थिक वर्षहरुको तथ्याङ्कको शीर्षकगत आयसम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थित देखिँदैन । यसले गर्दा गाउँपालिकाको समग्र राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थको नजिक पुऱ्याउन कठिनाइ रहेको छ । गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकाले विगत आ.व. २०७६।७७ र २०७७।७८ मा सङ्कलन गरेको यथार्थ आय, चालु आ.व.का लागी गरिएको अनुमान सम्बन्धी आय विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका २२: विगतको आय परिचालनको अवस्था

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	२०७६।७७	२०७७।७८
		यथार्थ	यथार्थ
११३१३	सम्पती कर	०	०
११३१४	भूमी कर (मालपोत)	४३५९७०	२७९५८
११३२१	घर बहाल कर	२०००००	२०००००
१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय	०	७७२११०
१४२४३	सिफारिश दस्तुर	५६७००	६६२६०
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	४३६००	९२१००
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	१८००	४०००
१४२४९	अन्य दस्तुर	२७१६७२	१५५६७९६
१४२५३	व्यबसाय रविष्ट्रेशन दस्तुर	३७१००	३३०५
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	०	०
१४५२९	अन्य राजश्व (विविध आय)	०	०
१४६११	व्यबसाय कर	०	०
जम्मा		**१०४६८४२**	**२७२२५२९**

यसै गरी समग्रमा गाउँपालिकाको सघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्तहुने विभिन्न किसिमका अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त भई गाउँपालिकाको जम्मा आय विवरण निम्न तालिका मा उल्लेख भए अनुसार रहेको छ।

तालिका २३: गाउँपालिकाको समग्र आय परिचालनको अवस्था तथा अनुमान

आय शीर्षक	२०७६।०७७ को यथार्थ आय	०७७।०७८ को यथार्थ आय	२०७८।०७९ को अनुमानित आय
क. आन्तरिक आय			
जम्मा आन्तरिक आम्दानी	१०४६८४२	२७२२५२९	३००००००
ख. राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय			
संघीय सरकार बाट (मु.अ.कर तथा अन्त: शुल्क)	६०७०००००	६२६७६१४०	६३११७०००
प्रदेश सरकार बाट (सवारी साधन)	७३६०००	७३६०००	८७२०००
घर जग्गा रजिष्टेशन	०	०	०
ग. अनुदान			
संघीय सरकार समानीकरण अनुदान	७६५०००००	७९४०००००	८०७०००००
संघीय सरकार : सशर्त	१५३०४५०००	२१३१८८५४०	१७०००००००
संघीय सरकार समपुरक अनुदान	११३०००००	१७२३५०००	११७०००००
संघीय सरकार बिशेष अनुदान	१३५०००००	४५८९२२०	३००००००
प्रदेश सरकार समानिकरण	६८७९०००	६९९००००	५५३८०००
प्रदेश सरकार सशर्त अनुदान	३१६६०००	३७११०००	३७११०००
प्रदेश सरकार बिशेष अनुदान	६४०००००	५९०००००	१०८०००००
प्रदेश सरकार समपुरक अनुदान	१२६७२०००	१२६७३०००	४९२५०००
अन्य अनुदान			
कुल जम्मा	**३४५९४४८४२**	**४०९८२१४२९**	**३४७६४३०००**

माथिको तालिकाबाट यसगाउँपालिकाको आय संरचना हेर्दा कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा करिब०.७७ प्रतिशत देखिन्छ । यद्यपि गाउँपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रुपमा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरण र कार्यक्रम बापतको अनुदान नै रहेको देखिन्छ । उल्लेखित तालिका अनुसार गाउँपालिकाको समग्र आयको सारांश देहायअनुसार रहेको छ:

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

यस गाउँपालिकाको आय परिचालनको सुधारका लागीमहत्वपूर्ण कार्यहरु गर्नुपर्ने देखिएको छ । यहाँ रहेका समस्या तथा सवालहरूलाई चित्र ९ मा छोटकरीमा देखाइएको छ र विस्तृत व्याख्यातल गरिएको छ ।

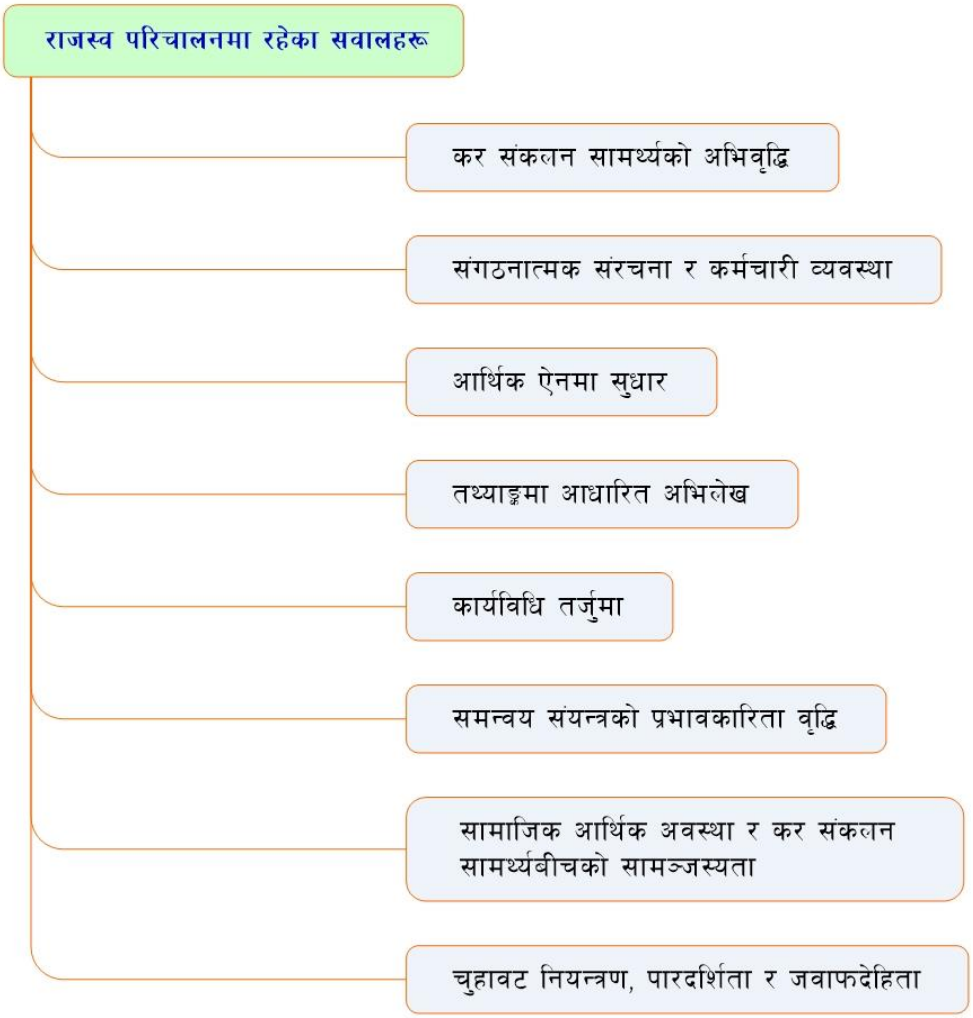

चित्र ७: राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु

क) कर सङ्कलन सामर्थ्यको अभिवृद्धि

यस गाउँपालिकाको नियमित, दिगो तथा महत्वपूर्ण आन्तरिक स्रोतका रुपमा रहेका करहरु जस्तै सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, घरजग्गा बहाल कर आदिहरु प्रभावकारी कार्यान्वयनमा आउन सकेका छैनन् । कर सङ्कलनका सबै सम्भाव्य क्षेत्रहरूलाई यस अध्ययन क्रममा कृयाकलाप पहिचान गरिएअनुरुप तिनीहरूको व्यवहारिक कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने भएको छ ।

ख) संगठनात्मक संरचना र कर्मचारी व्यवस्था

गाउँपालिका राजस्व उपशाखाकै लागी छुट्टै कर्मचारी व्यवस्था नभएकोले अन्य जिम्मेवारी समेत भएका कर्मचारीलाई राजस्वको पनि कामको जिम्मेवारी दिइएको हुनाले कामको भार बढ्न गई कामको प्राथमिकतामा समेत अलमलको स्थिति सिर्जना भएको छ । गाउँपालिकाको संगठन व्यवस्थापन सर्भेक्षण गरी गाउँपालिकाका कार्यालयमा शाखा, उपशाखा, एकाइहरूको आवश्यकता पहिचान गरी सम्बन्धित शाखा, उपशाखा, एकाइहरूको कामको चाप तथा आवश्यकताका आधारमा गाउँसभाबाट कर्मचारी दरबन्दी स्वीकृत गरी राजस्व उपशाखाका लागी छुट्टै कर्मचारीको व्यवस्था गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसै गरीराजस्व शाखाका कर्मचारी हरुलाई समय समयमा क्षमता बृद्धिको तालिमहरु दिनुपर्ने देखिन्छ।

(ग) आर्थिक ऐनमा सुधार

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन भएपनि ऐनलाई सुधार गरी व्यवहारिक तथा वस्तुपरक बनाउनुपर्ने देखिन्छ । जस्तै आर्थिक ऐनमा सवारी करको व्यवस्था गरिएको छ तर प्रचलित संघीय कानुनी व्यवस्था अनुरुप यो कर सवै सवारी साधनमा लिन नपाइने हुँदा यसलाई हटाउनुपर्नेछ । यसै गरी गाउँपालिकाको जे.सी.बी., ट्रयाक्टर, प्रोजेक्टर तथा अन्य यन्त्रउपकरण जस्ता भौतिक सम्पत्तिको भाडा दर ऐनमा उल्लेख नभएको हुँदा यिनीहरुलाई ऐनमा समावेश गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस्तै, परिवर्तित व्यवस्था अनुसार सबैजग्गा जमीनमा सम्पत्ति कर लगाउन नपाइने भएकाले सम्पत्ति कर लगाउन आर्थिक ऐनलाई सोहीअनुसार परिमार्जन गर्नुपर्नेछ । आगामी आ.व. २०७७/७८ का लागी आर्थिक ऐनको नमूना मस्यौदा अनुसूची ५ मा संलग्न गरिएको छ ।

घ) तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा वृद्धिका लागी आयका स्रोतहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी हुन्छ । गाउँपालिकालाई राजस्वका क्षेत्राधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा तथा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयार गरी हरेक वर्ष अद्यावधिक गर्नुपर्ने देखिन्छ । अद्यावधिक अभिलेखबिना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन ।

(ङ) कार्यविधि तर्जुमा

आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरूबाट आय सङ्कलन गर्ने कार्यविधि तयार गरी गाउँपालिकाले वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । कार्यविधिमा आय सङ्कलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषयवस्तुहरु उल्लेख गर्नु पर्दछन् ।

(च) समन्वय संयन्त्रको प्रभावकारिता बृद्धि

राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागी राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई सक्रिय बनाउनु आवश्यक हुन्छ ।राजस्व परिचालन सम्वन्धित नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व सङ्कलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा आन्तरिक तथा बाह्य निकायहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक हुन्छ । राजस्व तथा करसङ्कलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा र राजस्व शाखाबीच निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ । साथै राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

(छ) सामाजिक-आर्थिक अवस्था र कर सङ्कलन सामर्थ्यबीचको सामञ्जस्यता

नेपालमा अधिकांस पहाडी स्थानीय जीवन कृषि क्षेत्रमा जीवन निर्वाहमुखी छ । साथै आर्थिक स्रोत पनि कमजोर भएको हुनाले जनसंख्याको ठूलो हिस्साको कर तिर्न सक्ने क्षमता कमजोर भएको हुँदा राजस्वको सम्भाव्यता पनि कम रहेको छ । त्यसैले यस स्थानीय स्तरमा पनि आयआर्जनका अवसरहरूको कमी रहेको छ । यसका साथै करदातामा कर तिर्नुपर्छ भन्ने ज्ञान र भावनाको कमी रहेको हुँदा नयाँ करहरू थपिनु भनेकोस्थानीयलाई समस्याका रुपमा रहन सक्दछ । अर्कातर्फ, दिएका कानुनले अधिकार क्षेत्रहरूमा कर सङ्कलन नगर्दा गाउँपालिकाले कर सङ्कलन सामर्थ्य कमजोर देखिन सक्छ । त्यसैले गाउँपालिकाभित्रका सबै सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा न्यूनतम दर र करका प्रगतिशील सिद्धान्तलाई ध्यानमा राखी कर कार्यान्वयन गर्नु उपयुक्त हुनसक्छ ।

(ज) चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु पर्दछ ।साथै करदातासँग निरन्तर संवाद गर्नुपर्दछ । यसका लागी सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडियामार्फत् राजस्व र खर्चको विवरणबारे जनता तथा सरोकारवाला पक्षहरुलाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रयासहरू हुन सक्दछन् ।गाउँपालिकामा आयको सङ्कलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ ।

परिच्छेद - पाँच: राजस्व सूधार कार्ययोजना

यस परिच्छेद पाँचमा शिवालय गाउँपालिकाले आगामी आ.व.को राजस्व परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागी उपयुक्त कार्ययोजनाहरु प्रस्तुत गरिएको छ । परामर्शदाताद्वारा संकलित तथ्याङ्क तथा सूचनाहरु, तिनीहरुको विश्लेषणबाट आएका नतिजाहरू तथा गाउँपालिकासंग सम्बद्ध सरोकार पक्षहरुसँग गरिएको छलफल तथा कुराकानीलाई समेत समावेश गरी कार्ययोजनाको मस्यौदा तयार गरिएको हो । राजस्व सुधारका कार्ययोजना तलका तालिकाहरुमाविस्तृतमा उल्लेख गरिएको छ ।

क. कर राजस्व सुधारका कार्य योजनाहरु

तालिका २४: राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरु

क्र.स.	सुधारका लागी गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	भूमिकर तथा मालपोत		
	१. जग्गाको मूल्याङ्कनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी समयमा मालपोत तिर्न उत्साहित गर्ने ।	२०७९ पौष देखि अर्धवार्षिक रुपमा नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
२	सम्पत्ति कर		
	१. आर्थिक ऐनमा सम्पत्ति कर लगाउने स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधिलाई अद्यावधिक गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व परामर्श समिति
	३. वडामा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ मंसिरदेखि नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	४. सम्बन्धीत कर्मचारी तथा पदाधिकारीका लागी तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	घर जग्गा बहाल कर		
	१. प्रगतिशिल करको दर अवलम्बन गर्ने	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. बहालमा भएका घर तथा जग्गाहरुको लगत सङ्कलन गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	३. बहालमा लगाएका घरनीहरूलाई जानकारी गराई करको दायरमा ल्याउने ।	२०७९ भाद्र देखि निरन्तर	राजस्व शाखा, राजस्व परामर्श समिति, वडा कार्यालय

क्र.स.	सुधारका लागी गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
४.	व्यवसाय कर		
	१. व्यवसाय कर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गरी लागु गर्ने ।	२०७९ माघसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. व्यवसाय कर सम्बन्धमा दण्ड सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ माघसम्म	राजस्व परामर्श समिति
	३. दर्ता भएका व्यवसायहरुको लगत अद्यावधिक गर्ने तथा दर्तामा नआएकालाई दर्ता गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।	नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालयहरु
	४. व्यवसाय दर्ता तथा कर सङ्कलनका लागी मुख्य बजारक्षेत्रहरुमा घुम्ती सेवा तथा अभियान सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ षौष देखि अर्धवार्षिक रूपमा	राजस्व शाखा वडा कार्यालयहरु
५.	जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर		
	१. जडीबुटी तथा कवाडी सङ्कलनको सम्भाव्य क्षेत्र पहिचान गरी बिक्री हुने परिमाण यकिन गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	राजस्व शाखा राजस्व परामर्श समिति
	२.जडीबुटी र कवाडी करको दर निर्धारण गरी सो अनुसार ठेक्का वन्दोवस्त गर्ने गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	गाउँसभा, कार्यपालिका

ख. गैरकर राजस्व सुधार कार्य योजनाहरु

तालिका २५: गैरकर राजस्व सूधार योजनाहरु

क्र.स	सुधारका लागी गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था**		
	१. आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गर्ने । - हालको राजस्व अधिकारका सम्भाव्य शीर्षकहरु अनुसार शीर्षक हेरफेर गर्ने । - व्यवहारिक नदेखिएका, लागु नहुने तथा संघीय कानुनसँग बाझिने प्रावधानहरुलाई हटाउने । - राजस्व असुलीको व्यवस्थासँगै दण्ड, सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था पनि उल्लेख गर्ने । - जग्गाको मूल्याङ्कनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति

क्र.स	सुधारका लागी गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
	२. राजस्व नीति सामर्थ्यमा आधारित तथा Tax-benefit Principleमा आधारित बनाउने	२०७९ कार्तिक मसान्त	गाउँपालिका
२	**सांगठनिक व्यवस्था (शाखा, जनशक्ति, पूर्वाधार र सूचना व्यवस्था)**		
	१. राजस्व उपशाखा लाई शाखाको रुपमा स्थापना गर्ने ।	२०७९चैत मसान्तसम्म	गाउँपालिका
	२. राजस्व शाखाका लागी थप कर्मचारी, सफ्टवेयर तथा भौतिक सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९चैत मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	३. राजस्व सफ्टवेयर सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ असारमसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	४. विभिन्न स्रोतका आन्तरिक आयलाई सम्बन्धित शीर्षक अन्तर्गत आम्दानी बाँध्ने ।	२०७९ असार मसान्त	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, आर्थिक प्रशासन शाखा
३	**करदाता लक्षित कार्यक्रम तथा पारदर्शिता**		
	१. विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट कर असुलीका लागी चेतनामूलक सूचनाहरु प्रचार प्रसार गर्ने ।	२०७९ मंसिरदेखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति र वडा कार्यालय
	२. चौमासिक रुपमा खर्चसँगै आन्तरिक आय सङ्कलनको विवरण सार्वजनिक गर्ने ।	चौमासिक	आर्थिक प्रशासन शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४.	**राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन**		
	१. यस कार्ययोजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने।	२०७९ साउन देखि निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागी आवश्यक पर्ने बजेट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ माघ मसान्त	कार्यपालिका गाउँ सभा

परिच्छेद -छः आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेद छ मा आगामी तीन आ.व.हरूका लागीगाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनासमेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । उक्त प्रक्षेपण गर्दा महालेखा परिक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले आय बजेट तर्जुमा गर्न उल्लेखनीय सहयोग पुग्नेछ ।

६.१ राजस्व सूधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

माथि भनिएअनुसार आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७७/७८ देखि २०७९/८०) को लागी आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय प्रक्षेपण अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । प्रक्षेपण गरिएका अधिकांशशीर्षकहरूको आय प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ भने केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण विगतको आय सङ्कलनको बृद्धिदरलाई आधार मानि गरिएको छ ।

तालिका २६: आगामी आ.व.का लागी राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरु (रु. हजारमा)

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
क.	आन्तरिक आय तर्फ		
११३१३	सम्पत्ति कर	६००.४	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३१४	भूमी कर (मालपोत)	३१७.५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२१	घर बहाल कर	२११४.४	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क	२४०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४५१	साना सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)		अनुमान नगरिएको
११४७२	विज्ञापन कर	१२५	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर	६९	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६९१	अन्य कर (जडिबुटी तथा कवाडी कर)	१५०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय	२२०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने

१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय	९४५	आ.व. २०७९/८० मा ब्याकहो लोडर, एक्साभेटर, लोडर, रोलर, पानी ट्यांकी, टिप्पर भाडाबाट प्राप्त हुने रकमको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरुमा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि	११०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जान
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री	२००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जान
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२२१	न्यायिक दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी		अनुमान नगरिएको
१४२२४	परिक्षा शुल्क		अनुमान नगरिएको
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क	२५२	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	२२७	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	२४०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर र व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४२४९	अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)		आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	९०	आ.व.२०७९/८० मा ९० प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरुमा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत		अनुमान नगरिएको
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत		अनुमान नगरिएको
१४३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४५२९	अन्य राजस्व		अनुमान नगरिएको
१४६११	व्यवसाय कर	३५७.५	आ.व. २०७९/८० मा ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जान
ख	**राजश्व बाँडफाँट**		
ख.१	**नेपाल सरकार**		
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	६३११७	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँद जाने अनुमान
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क		
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी		अनुमान नगरिएको
ख.२	**प्रदेश सकार**		
११३१५	बाँडफँड बाट प्राप्त घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर		अनुमान नगरिएको

११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	८७२	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर		अनुमान नगरिएको
११४७२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर		अनुमान नगरिएको
ग.	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**		
ग.१	**नेपाल सरकार**		
१३३११	समानीकरण अनुदान	८०७००	आ.व. २०७९/८० मा चालु आ.व. रकममा ५ प्रतिशतले बढ्ने र त्यसपछि क्रमशः १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	१७०००००	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत		
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	३०००	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत		
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	११७००	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत		
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षा समेत)		अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत		
ग.२	**प्रदेश सरकार**		
१३३११	समानीकरण अनुदान	५५३८	चालु आ.व.को अनुमानमा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	३७११	गत आ.व.को यथार्थ रकममा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत		
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	१०८०	गत आ.व.को यथार्थ रकममा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत		
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	४९२५	चालु आ.व.को अनुमानमा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत		
१३३१८	अन्य अनुदान चालु		अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत		
ग.३	**अन्य आन्तरिक अनुदान**		
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान		अनुमान नगरिएको
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान		
कूल जम्मा			

६.२ गाउपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को अनुमान रु.३०,००,०००रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्षमा

रु.६८६५७४५अर्थात ५६% ले बढोत्तरी हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरु मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सवैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमशः सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रुपमा रहने देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको प्रक्षेपित राजस्व/आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । माथिका अध्यायहरूमा प्रस्ताव गरिएअनुसार र ऐन अनुसार करका दायरा विस्तार गर्न सकेको खण्डमा तालिका२५ मा दिए अनुसार गाउँपालिकाको आय वृद्धि हुने देखिन्छ ।आय शीर्षकको संभाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी प्रक्षेपणको लागी राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ ।

तालिका २७: गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजस्वको प्रक्षेपण

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१००००	राजश्व तथा अनुदान								
११०००	कर				३००००००				
११३००	सम्पत्ती कर								
११३१०	अचल सम्पत्तीमा लाग्ने कर								
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१२	संस्थागत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१३	सम्पत्ति कर					६००४००	४८०३२०	५५२३६८	६३५२२३.२
११३१४	भूमी कर (मालपोत)		४३५९७०	२७९५८		३१७५४०	२५४०३२	२९२१३६.८	३३५९५७.३२
११३१५	बाँडफँड बाट प्राप्त घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११३२०	खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर								
११३२१	घर बहाल कर		२०००००	२०००००		२११४४००	१६९१५२०	१९४५२४८	२२३७०३५.२
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क					२४००००	१९२०००	२२०८००	२५३९२०
११३५०	वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर								
११३५१	व्यवसाय कर								
११४००	वस्तु तथा सेवामा आधारित कर								
११४१०	मुल्य अभिवृद्धि कर								
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	५२४४१०००	६०७०००००	६२६७६१४०	६३११७०००	६६२७२८५०	६६२७२८५०	६९५८६४९३	७३०६५८१७

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११४२०	**अन्त:शुल्क**								
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क								
११४४०	**विशेष सेवामा लाग्ने कर**								
११४४२	स्वास्थ्य सेवा कर								
११४४३	शिक्षा सेवा शुल्क: शैक्षिक संस्था								
११४४४	शिक्षा सेवा शुल्क : वैदेशिक अध्ययन								
११४५०	**पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**								
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)								
११४५२	पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर								
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्तहुने सवारी साधन कर	८६७०००	७३६०००	७३६०००	८७२०००	९१५६००	९१५६००	९६१३८०	१००९४४९
११४७०	**मनोरंजन कर**								
११४७१	सिनेमा डकुमेन्ट्री								
११४७२	विज्ञापन कर					१२५१००	८७५७०	१०५०८४	१२६१००.८
११४७३	अन्य मनोरंजन कर								
११६००	**अन्य कर**								
११६१०	**व्यवसायले भुक्तानी गर्ने**								
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११६१४	रेडियो, एफ.एम. संचालन दस्तुर								
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**								

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११६२१	चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर								
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**								
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर					६९१३०	४८३९१	५८०६९.२	६९६८३.०४
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर								
११६९०	**अन्य कर**								
११६९१	अन्य कर (कवाडी कर)					३७००००	२९६०००	३४०४००	३९१४६०
१३०००	**अनुदान**								
१३१००	**द्धिपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३११०	**द्धिपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान**								
१३१११	द्धिपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१२०	**द्धिपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान**								
१३१२१	द्धिपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३२१०	**बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**								
१३२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२१२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**								
१३२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३२२२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**								
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**								
१३३११	समानिकरण अनुदान		८३३७९०००	८६३९००००	८६२३८०००	९०५४९९००	९०५४९९००	९५०७७३९५	९९८३१२६५
१३३१२	शसर्त अनुदान		१५६२११०००	२१६८९९५४०	१७३७११०००	१८२३९६५५०	१८२३९६५५०	१९१५१६३७८	२०१०९२१९६
१३३१३	विषेश अनुदान		१९९०००००	१०४८९२२०	१२७८००००	१३४१९०००	१३४१९०००	१४०८९९५०	१४७९४४४८
१३३१४	समपुरक अनुदान		२३९७२०००	२९९०८०००	७९२५०००	८३२१२५०	८३२१२५०	८७३७३१२.५	९१७४१७८.१
१३३१५	अन्य अनुदान								
१३३२०	अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान								
१३३२१	शसर्त पूँजीगत अनुदान								
१३३२२	विशेष पूँजीगत अनुदान								
१४०००	**अन्य राजश्व**								
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**								
१४११०	**व्याज**								
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज								

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४१२०	**लाभांश**								
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**								
१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय			७७२११०		९४५०००	८५०५००	९३५५५०	१०२९१०५
१४१५२	क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी								
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी								
१४१७०	राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय								
१४१७१	वन रोयल्टी								
१४१७२	खानी रोयल्टी								
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी								
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी								
१४१७५	पदयात्रा रोयल्टी								
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी								
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी								
१४१७८	सवारी साधन कर								

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४१७९	अन्य बाँडफाँड हुने राजश्व								
१४१९१	पर्यटन शुल्क								
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**								
१४२१०	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**								
१४२११	कृषी उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१२	सरकारी सम्पत्ती बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१६	निजी धारा बापतको शुल्क								
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग बापतको शुल्क								
१४२१८	विद्युत्त सेवा शुल्क								
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि					४१०००००	३२८०००	३७७२००	४३३७८०
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**								
१४२२१	न्यायिक दस्तुर								
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२४	परीक्षा शुल्क								
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क								
१४२४०	**दस्तुर**								
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क					२५२०००	२०१६००	२३१८४०	२६६६१६

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४२४२	नक्सापास दस्तुर					२२७०८०	१८१६६४	२०८९१३.६	२४०२५०.६४
१४२४३	सिफारिश दस्तुर		५६७००	६६२६०		२४००००	२१६०००	२३७६००	२६१३६०
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर		४३६००	९२१००		१००१००	९००९०	९९०९९	१०९००८.९
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर		१८००	४०००					
१४२४६	मुल्यांकन दस्तुर								
१४२४९	अन्य दस्तुर		२७१६७२	१५५६७९६					
१४२५३	व्यवसाय रविष्ट्रेशन दस्तुर		३७१००	३३०५		९००००	८१०००	८९१००	९८०१०
१४२९१	पर्यटन शुल्क								
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१५	घर जग्गा रजिष्टेशन दस्तुर								
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**								
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**								
१४४११	चालु हस्तान्तरण								
१४४२०	**पूँजीगत हस्तान्तरण**								
१४४२१	पूँजीगत हस्तान्तरण								
१४५००	**विविध राजश्व**								

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४५१०	**चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु**								
१४५११	बीमा दावी प्राप्ती								
१४५२०	**अन्य राजश्व**								
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क								
१४५२२	साना सवारी कर								
१४५२३	लागत सहभागिता								
१४५२९	अन्य राजश्व (विविध आय)								
१४५३०	**पूँजीगत राजश्व**								
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय								
१४६१०	**ब्यबसाय कर**								
१४६११	ब्यबसाय कर					३५७५००	२८६०००	३२८९००	३७८२३५
१५०००	**बेरुजु**								
१५१००	**बेरुजु**								
१५११०	**बेरुजु**								
१५१११	बेरुजु								
३३०००	**दायित्व**								
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**								
३३१९०	**खुद आन्तरिक कृण**								
३३१९१	कृण पत्र मार्फत् प्राप्त कृण								

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
३३१९२	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त कृण								
३३१९३	अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त कृण								
३३२००	**वाह्य वित्तिय दायित्व**								
३३२४०	खुद वैदेशिक कृण								
३३२४१	वैदेशिक कृणको प्राप्ति								
	जम्मा राजश्व, अनुदान तथा दायित्व		३४५९४४८४२	४०९८२१४२९	३४७६४३०००	३६८३३३४००	३६७१५९८३७	३८५९९१२१६	४०५८३३०९८

नोटः कुल वार्षिक सम्भाव्यतामासामाजिक सुरक्षा भत्ता समावेशछैन।

परिच्छेद - सातः अपेक्षित नतिजा

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका क्रममा विभिन्न स्रोतहरुबाट तथ्याङ्क तथा सूचनाहरु सङ्कलन गरिएको थियो । विभिन्न फारमहरुको प्रयोग गरी नगर कार्यपालिकाको कार्यालय तथा सम्वन्धित अधिकारीहरुबाट समेत सूचना सङ्कलन गरिएको थियो । हालको राजस्व सङ्कलन तथा प्रशासनको अवस्थालाई सुधार गर्नका लागी सहभागितामूलक पद्धति मार्फत्राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरियो । संकलित तथ्याङ्क, विद्यमान प्रवृत्ति, उपलब्ध सूचनाको विश्लेषण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनामा निर्दिष्ट गरिएका क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन हुने मान्यता र त्यसको नतिजा समेतलाई मध्यनजर गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागी राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन आर्थिक वर्षहरुमा हुने आय संरचना देहाय तालिका २८ अनुसार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

यसरी यस गाउँपालिकाले यस कार्ययोजनाको अन्तिम आ.व. मा आफ्नो कुल आय मध्ये आन्तरिक राजस्वको हिस्सा चालु आ.व. का अनुमानको अनुपात ०.८६ % मा बृद्धि भई १.६९ % हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

गाउँपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागी उल्लेख्य स्रोत स्थानीयतस्तरबाट जुटाउँदै अगाडि बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण साधन हुन सक्दछ । गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागी आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्गदर्शकका रुपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा पनि लिन सकिन्छ ।

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को अनुमान करीब रु ३० लाख रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्षमा करीब ६८ लाख हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमशः सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रुपमा रहने देखिन्छ।

तालिका २८: गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

राजश्व शीर्षक	यथार्थ	यथार्थ	अनुमानित	प्रक्षेपित आय		
	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
आन्तरिक आय	१०४६८४२.००	२७२२५२९.००	३०००००.००	५२८४६८७.००	६०२२३०८.६०	६८६५७४५.१०
संघीय राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	६०७००००.००	६२६७६१४०.००	६३११७०००.००	६६२७२८५०.००	६९५८६४९२.५०	७३०६५८१७.१३
प्रदेशबाट एकल कर प्रशासन अन्गर्ततको राजस्व वाँडफाँडबाटप्राप्त हुने आय	७३६०००.००	७३६०००.००	८७२०००.००	९१५६००.००	९६१३८०.००	१००९४४९.००
अनुदान (संघ तथा प्रदेश)	२८३४६२०००.००	३४३६८६७६०.००	२८०६५४०००.००	२९४६८६७००.००	३०९४२१०३५.००	३२४८९२०८६.७५
लागत सहभागिता	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
जम्मा	३४५९४४८४२.००	४०९८२१४२९.००	३४७६४३०००.००	३६७१५९८३७.००	३८५९९१२१६.१०	४०५८३३०९७.९८
कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)	**०.३०**	**०.६६**	**०.८६**	**१.४४**	**१.५६**	**१.६९**

स्रोत:राजस्वसुधारसम्बन्धीतथ्याङ्कविश्लेषण

गाउँपालिकालाई राजस्व सङ्कलन अधिकार उल्लेख्य रुपमा प्रदान गरिएता पनि शिवनाथगाउँपालिकाको दायरा अधिक देखिदैन । गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका सम्भाव्य सबै कर, शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । सिमित साधन र श्रोतका कारण राजस्व प्रशासन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले तत्काल राजस्व बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउन मद्दत गर्ने केहि महत्वपुर्ण र प्रभावकारी श्रोतहरूको सङ्कलन तर्फ ध्यान दिनु उपयुक्त देखिन्छ । साथै राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूलाई पनि प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ । गाउँपालिकाले राजस्वको प्रभावकारी सङ्कलनका लागी प्राथमिकताका आधारमा तत्काल जोड दिनुपर्ने राजस्वका शीर्षकहरू निम्नानुसार छन :

- सम्पत्ति कर
- व्यवसाय कर
- बहाल कर
- नक्सापास दस्तुर
- व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर
- वन पैदावार
- मनोरञ्जन कर
- विज्ञापन कर

उपरोक्त करको प्रभावकारी सङ्कलनका लागी प्राथमिकताका आधारमा गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू निम्नानुसार छन् :

- आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहितको राजस्व शाखा गठन गर्ने ।
- सम्पत्तिकर वा वैज्ञानिक ढङ्गले लागु गर्ने ।
- तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने ।

त्यसैगरी गाउँपालिकाले राजस्व बृद्धि एवं करको प्रभावकारी सङ्कलनका लागी प्राथमिकताका आधारमा निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू गर्न सिफारिस गरिन्छ :

- राजस्व परिचालनको लागी आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहित वर्तमान राजस्व शाखालाई थप सुदृढिकरण गर्ने ।
- राजस्व सक्बन्धी सम्पूर्ण तथ्याङ्कसङ्कलन र अद्यावधिकरण गर्ने र स्वचालीत वनाउने ।
- घरबहाल करको प्रगतिशील दर निर्धारण गर्ने साथै बहाल विटौरी करका क्षेत्रहरुको ठेक्का निर्धारण गर्ने ।

- करदाताहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने तथा करदाताहरूलाई नियमित रुपमा पत्र वा विद्युतिय सूचना पठाउने ।
- लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी पेश्की नियन्त्रण, वैज्ञानिक लेखा प्रणालीको व्यवस्थापन र स्थीर सम्पत्तिहरूको संरक्षण र परिचालन गर्ने ।
- राजस्व प्रणालीलाई अनुमानयोग्य बनाउन आवश्यक प्रकृया अगाडी बढाउने ।

थप सुझावहरु

- गाउँपालिकामा दर्ता गरेर मात्र व्यवसाय संचालन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।
- गाउँपालिकाको आय बृद्धिको लागी नगरक्षेत्रभित्र रहेका सार्वजनिक जग्गा तथा मठमन्दिरसँग रहेको सार्वजनिक जग्गाहरुलाई व्यवस्थित गरी व्यावसायिक रुपमा प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको उपयुक्त स्थानमा सटर निर्माण गरी भाडामा दिन सकिने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका निजी विद्यालयको तथ्याङ्कअद्यावधिक गर्ने ।
- Billing Systemको विकास (जस्तैः SMS / Mobile System)गर्ने ।
- राजस्वलाई गाउँपालिकाको सेवा प्रणालीमा आवद्ध गर्ने र करदाता तथा सेवाग्राही सचेतना कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन सम्बन्धी कार्य क्रमशः वडा तहमा विकेन्द्रिकरण गर्दै लैजाने ।
- निजी क्षेत्र र विभिन्न दातृ निकायहरुबाट सञ्चालन गरिने कार्यक्रम र लगानीलाई गाउँपालिकाको वहुवर्षिय तथा वार्षिक कार्यक्रमसँग आवद्ध गरी स्रोत परिचालन गर्ने ।
- शिवनाथगाउँपालिकाले संचालन गर्दै आएका सम्भाव्य आयोजनाहरुको निर्माण, मर्मत तथा संचालनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउंदै लैजाने ।
- प्रविधिको उच्चतम प्रयोग गर्दै गाउँपालिकाको कर प्रणाली र खर्च प्रणालीलाई क्रमशः कम्प्यूटर सफ्टवयर प्रणालीमा लैजाने ।

राजस्व अभिबृद्धिका लागी वडागत रुपमा सुझावहरु

- व्यवसायीक तरकारी, फलफुल, पशुपंक्षि तथा दुध सङ्कलन केन्द्रको स्थापना गर्न सकिने,
- पर्यटकिय सम्भावना भएको क्षेत्रको पहिचान गरी पिकनिक स्थल तथा पार्क निर्माण गर्ने,
- वडा वासिलाई करको वारेमा जानकारी दिने र नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवानाको नीति कार्यान्वयन गर्ने,
- आवास क्षेत्र तथा व्यापारिक क्षेत्रको श्रेणि विभाजन गरि घर बहाल कर उठाउन सकिने,

- व्यवसायीहरुलाई करको दायरामा ल्याई कर तिर्न लगाउने नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवाना लगाउने,
- कर तथा राजस्व सम्बन्धि जनचेतना जगाउने कार्यक्रम गर्ने,
- निजी विद्यालयलाई कर उठाउने कार्यको कार्यान्वयन गर्ने,
- गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्दा अनिवार्य रुपमा व्यवसाय दर्ता गराएर मात्र गर्ने प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउने र व्यवसाय दर्ता भए नभएको अनुगमन गर्ने,
- कर दरमा समयसापेक्ष परिमार्जन गर्दै दयरा फराकिला पार्ने,
- बढि तथा समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने,
- राजस्व शाखाको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने तथा सुचना प्रविधिको अधिकतम उपयग गर्ने
- करदाताको व्यवस्थित अभिलेख गर्ने र त्यसलाई स्वचालीत बनाई राजस्व चुहावट नियन्त्रण तथा आन्तरिक लेखापरिक्षणमा जोड दिने,
- राजस्वसङ्कलनको नियमित प्रगति समिक्षा गर्ने तथा सुधार गर्नु पर्ने देखिएमा तत्काल सुधारका कार्य गर्ने,
- राजस्व परार्मश समितिको भुमिकालाई प्रभावकारी बनाउदै लैजाने
- राजस्व मुल्याङकन तथा अनुगमन प्रभावकारी, नतिजामुखी र चुस्त बनाउने ।

परिच्छेद - आठः अनूगमन तथा मुल्याङ्कन

योजनाले सार्थकता पाउने मुख्य माध्यम नै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागी अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागी भरपर्दो विधि र संयन्त्र किटान हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागी पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरुरी हुन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रुपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ।अनुगमनबाट गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमाकुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागी गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारितअवधिमाराजस्व कोषमा दाखिलागरे नगरेको कुराहरुनियमित रुपमा अनुगमन गरीअद्यावधिकसूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा गाउँपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाटमात्रस्वीकृतआर्थिकऐनकोप्रभावकारीकार्यान्वयनगर्न सहयोगपुग्दछ । प्रस्तुतराजस्वसुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम संकलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलागी निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

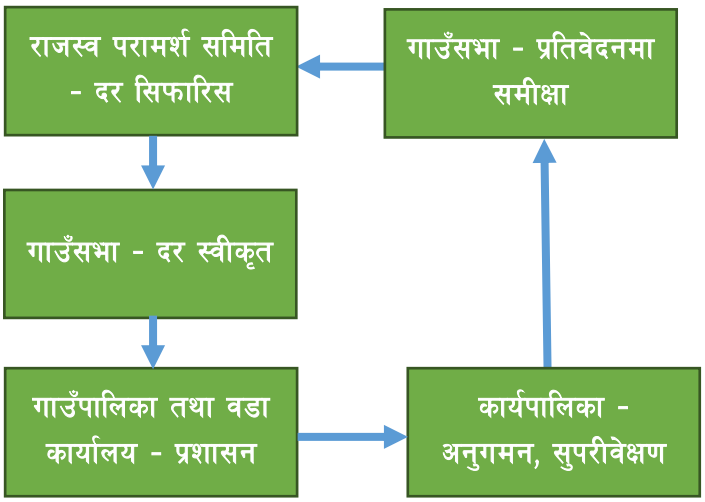

चित्र ८: राजस्व चक्र

तालिका २९: अनूगमन तालिका

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक, र बार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक, र बार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र बार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • समन्वय र सहजीकरणगर्ने • मार्गदर्शन तथा निर्देशनदिने
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा	चौमासिक र बार्षिक	• चौमासिकतथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्यरप्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यकरणनीतिसिफारिस,सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक लक्ष्य र प्रगति प्रतिवेदनहरु सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदानगर्ने
समीक्षा	उपाध्यक्ष(	चौमासिक र बार्षिक	• लक्ष्य र उपलब्धि सहित सिकाईको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयारगर्ने

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कुराहरूको सूची तयार गरी अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ ।

यसैगरी प्रक्षेपित राजस्व असुलीमा देखिएका समस्याहरूको समधानका लागि आवश्यक कार्यका लागि गाउँ कार्यपालिकामा प्रस्ताव पेश गर्ने । यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था सिफारिस गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन :

यो राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजस्व उपशाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरू तथा वडा सचिवहरूलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

गाउँपालिकाले कम्तिमा महिनाको एक पटक बैठक बसी कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको लक्ष्य अनुसार असुली भए नभएको, लक्ष हासिल गर्ने दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत एवं कार्यगत निर्णयहरू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

राजस्व परामर्श समितिले राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा आय सङ्कलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी गाउँकार्यपालिकालाई चौमासिक रुपमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी आगामी आ.व.को लागि आयको अनुमान गर्नुभन्दा पूर्व विगतको आर्थिक ऐनको मूल्याङ्कन गरी आयका स्रोत, दर तथा दायरा र व्यवस्थापनमा हेरफेर गर्नुपर्ने भएमा सुधारको लागि कृयाकलाप सिफारिस गर्ने र त्यसैको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्ति पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गर्नुपर्दछ ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

गाउँकार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ । समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूमा आवश्यक छलफल गरी राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नुपर्ने भएमा आवश्यक निर्णय गर्नुपर्दछ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको पश्चात आन्तरिक राजस्वमा के कति सुधार भयो वा सुधारोन्मुख छ भनी गाउँपालिकाले गरेको राजस्वको प्रक्षेपणलाई आधार मानेर संघिय अर्थ मन्त्रालय तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरू आदिले अनुगमन गर्न सक्नेछन् ।

अनूसुची

नमुना फारामहरु

अनूसुची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सुची

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ नेपालको संविधान २०७२	राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९: धारा २२८ देखी २३० सम्म) स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखी २३० सम्म) संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखी ९ सम्म)	नेपाल कानून आयोग
▪ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४	गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तिय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)	नेपाल कानून आयोग
▪ अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४	राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २) राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३) अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४) वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५) आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८) राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९) वित्तिय अनुशासन (परिच्छेद: ८) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १,२ र ३) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरु	नेपाल कानून आयोग
▪ नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट वक्तब्य र आर्थिक ऐनहरु	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरु	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट वक्तब्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरु	स्थानीय तह र प्रदेश सरकारबीच साझा अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानूनले गरेका व्यवस्थाहरु	सुदूरपश्चिम प्रादेशिक सरकार, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐन २०७४/०७५		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एकरुपताका लागी	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) निर्णयबाट गठिन कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाईल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरुको आधार (Base) बारेको सूचना र तथ्याङ्क	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ स्थानीय तहका विभिन्न आर्थिक वर्षहरुको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरु	स्थानीय राजस्व र आयको प्रवृत्ति विश्लेषण	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ संघ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधि, दिग्दर्शन, ऐन कानुनका नमुनाहरु	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागी कानूनी र नीतिगत व्यवस्था	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय नेपाल कानून आयोग नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायतका सम्बन्धित निकायहरु
▪ अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमा गरेका कार्ययोजनाहरु	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	अन्य स्थानीय तहहरु
▪ अध्ययन क्षेत्रमा रहेका क्लष्टरअन्तर्गतका स्थानीय तहसंग आधारित विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको		सम्बन्धित स्थानीय तह

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
गाउँपालिका विकास योजना, गाउँपालिकाका विकास योजना बजेट तथा कार्यक्रमहरू		
▪ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू		संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ अन्य दस्तावेजहरु	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	विभिन्न निकायहरु

अनूसुची २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सुचकहरु

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

तालिका १: स्थानीयतहकोसंक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

क्षेत्र / शीर्षक	विवरण
१ १ संक्षिप्त परिचय	
नामाकरण	
घरधुरी (संख्या)	
जनसंख्या (संख्या)	
क्षेत्रफल (वर्ग किलोमिटर)	
वडा विभाजन (संख्या)	
प्रशिद्ध स्थलहरु (स्थान नाम)	
१ २ मुख्य पूर्वाधारको अवस्था	
सडक (किलोमिटर)	
बाटो (किलोमिटर)	
पुल (मिटर)	
बिजुली (घरधुरी संख्या)	
खानेपानी तथा सिंचाई	
सावर्जनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु (संख्या)	
फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण केजीमा	
फोहरको व्यवस्थापनको अवस्था	
१ ३ आर्थिक अवस्था	
उद्योग, तथा कलकारखाना (संख्या र नाम)	
व्यापार / व्यवसाय (संख्या)	
मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु (स्थान नाम)	
प्राकृतिक तथा पर्यटकिय सम्पदा (नाम)	
रोजगार जनसंख्या (प्रतिशत)	

२.स्थानीयको संगठन तथा राजस्व प्रशासन

२.१ कर्मचारीहरूको विवरण

तालिका २: कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरवंदी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार
१.				
२.				
३.				
४.				
५.				

तालिका ३: स्थानीयतहको भौतिक सुविधाहरु (नाम र संख्या समेत)

क्र.सं.	नाम	नाम	संख्या
१	कार्यालयका भवनहरु (वडा भवन समेत)		
२	सवारी साधन		
३	फर्निचर		
४	कम्प्युटर		
५	प्रिन्टर		
६	अन्य (उल्लेख गर्ने)		

२.२ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

तालिका ४ : राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

२.३ राजस्व प्रशासनशाखाका भौतिक सुविधाहरु

क्र.सं.	नाम	विवरण
१	कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता	
२	फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु	
३	राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्वप्रशासनमासफ्ट्वेयर र त्यसको प्रयोग	
४	कम्प्यूटर बिलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग	
५	अन्य (उल्लेख गर्ने)	

- राजस्व परामर्श समिति

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरणः

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको यथार्थ आयविवरण
- चालु आर्थिक वर्षको अनुमानीत/बजेट विवरण
- चालु आर्थिक वर्षकालागी गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन (कर, शुल्क, दस्तुरका दरहरु)

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु

- राजस्वसंग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- राजस्व ठेक्का सम्बन्धि विवरण
- ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण
- राजस्व परिचालनकालागी भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

अनूसुची ३: विषयगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कसङ्कलनको नमुना फाराम

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१. राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवंदी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागी कार्यविवरण छ की छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवेयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागी के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागी वडा लाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि		
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?		
कर निर्धारणको लागी सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कत्तिको सहि रुपमा भएको छ ?मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागी कस्तो नीति लिईएको छ ?		
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?		

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?		
गाउँ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, बेव साईट आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागीता कस्तो छ ?		
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?		
गाउँ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन भएका छन् ?		

निश्कर्ष: गाउँ/नगरपालिकाले राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागी लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था

क.

ख.

ग.

२. स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमि कर (मालपोत)			
	सम्पत्ति कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
	विज्ञापन कर			
	मनोरन्जन कर			
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री			
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री बापतको आय			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
	बहाल विटौरी शुल्क			
	पार्किङ्ग शुल्क			
	अस्पताल संचालन			
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
	स्थानीय विद्युत महसुल			
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि			
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि)			
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सोको विवरण :

क.

ख.

ग.

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरु तथा सोको परिचालन गर्ने उपायः

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरु	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

अनुसूची ४: वस्तूगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कसङ्कलनको नमुना फाराम

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१. .....गाउँपालिका/नगरपालिकाका आयका स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमि कर (मालपोत)			
	सम्पत्ति कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
	विज्ञापन कर			
	मनोरन्जन कर			
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री			
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री			
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क			
	बहाल बिटौरी शुल्क			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क			
	अस्पताल संचालन			
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			
	स्थानीय बिद्युत महसुल			
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, बसपार्क, पुलआदि			
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)			
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

२. ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको स्वमित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा

क्र.सं.	जग्गा रहेका स्थान	कि.नं	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क.	स्वामित्वमा रहेको जग्गा				
ख.	भोगचलनमा रहेको जग्गा				

३. ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको स्वमित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरु

क्र.सं.	स्थान	सम्पति विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१.	भवन			
२.	मेसीन औजार			

४. करमा आधारित सूचनाहरु

क. सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

ख. भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको बर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औषत बहाल दर
१.	व्यापारीक प्रयोजनका लागी निर्मित भवन/घरहरु (नोटः व्यापारीक कम्पलेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्यापस आदी)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु			
३	आवासिय भवन/घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्चीजोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएका)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure)			

ग. मालपोत (भुमी कर) सम्बन्धी विवरण

..... गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औषत मुल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१.	शहरी क्षेत्र			
२	आवासीय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४.	वन तथा अन्य क्षेत्र			
	जम्मा			

घ. सवारी साधन सम्बन्धी विवरण

..... गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएकाजम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत
१.	अटो रिक्सा, ई रिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
	जम्मा		

ङ. व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

..... गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

क्र.सं.	संचालनमा रहेका व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी (संख्या)	मझौला लगानी (संख्या)	ठुला लगानी (संख्या)	कैफियत
१.	उद्योग				
२	वित्तिय संस्था (बैक, विकास बैक, सहकारी, विमा आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४.	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५.	अन्य व्यवसायहरु				

च. प्राकृतिक स्रोतजन्य वस्तु विक्री

क्र.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	बस्तुहरु	कुल उत्खनन योग्य परिणाम	विक्री मुल्य	संभाव्य निकासी परिमाण
१.		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वहत्तर			
		अन्य			
२.		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वहत्तर			
		अन्य			

छ. जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग

क्र.सं.	बस्तुहरु	इकाई	कुल सङ्कलन र व्यवसायिक उपयोग (परिमाण)	अनुमानित मुल्य
क.	जडिबुटी जन्य बस्तुहरु			
ख.	कवाडीजन्य बस्तुहरु			
ग.	जिवजन्तुको हाड, सिंग, खुर, प्वाँख			

ज. बहाल विटौरी सम्बन्धी विबरण

क्र.सं.	सम्पतिहरु	इकाई	परिमाण	दर
क.	भवन तथा कोठाहरु			
ख.	सार्वजनिक जग्गा			

झ. ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ /छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	बिजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ /छैन)	हालको अवस्था (आय)
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक बत्ति				
११	सार्वजनीक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकिय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमाति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
	अन्य				
	जम्मा				

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दररेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शीर्षकहरु	कारण	सुधार गर्ने उपाय

अनूसुची ५: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

(दफा ८.५ सँग सम्बन्धित)

राजस्व संकेत	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१००००	**राजस्व तथा अनुदान**								
११०००	**कर**								
११३००	**सम्पत्ती कर**								
११३१०	**अचल सम्पत्तीमा लाग्ने कर**								
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१२	संस्थागत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१३	सम्पत्ति कर								
११३१४	भूमी कर (मालपोत)								
११३२०	**खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर**								
११३२१	घर बहाल कर								
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क								
११३५०	**वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर**								
११३५१	व्यवसाय कर								
११४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**								
११४१०	**मुल्य अभिवृद्धि कर**								
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर								
११४२०	**अन्तःशुल्क**								

राजस्व संकेत	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क								
११४४०	**विशेष सेवामा लाग्ने कर**								
११४४२	स्वास्थ्य सेवा कर								
११४४३	शिक्षा सेवा शुल्क: शैक्षिक संस्था								
११४४४	शिक्षा सेवा शुल्क : वैदेशिक अध्ययन								
११४५०	**पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**								
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)								
११४५२	पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर								
११४७०	**मनोरंजन कर**								
११४७१	सिनेमा डकुमेन्ट्री								
११४७२	विज्ञापन कर								
११४७३	अन्य मनोरंजन कर								
११६००	**अन्य कर**								
११६१०	व्यवसायले भुक्तानी गर्ने								
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११६१४	रेडियो, एफ.एम. संचालन दस्तुर								
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**								
११६२१	चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर								
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**								
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर								

राजस्व संकेत	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर								
११६९०	**अन्य कर**								
११६९१	अन्य कर (कवाडी कर)								
१३०००	अनुदान								
१३१००	द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान								
१३११०	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१२०	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३२१०	बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान								
१३२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२१२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**								
१३२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३२२२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**								
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**								
१३३११	समानिकरण अनुदान								
१३३१२	शसर्त अनुदान								
१३३१३	विषेश अनुदान								

राजस्व संकेत	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१३३१४	समपुरक अनुदान								
१३३१५	अन्य अनुदान								
१३३२०	**अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान**								
१३३२१	शसर्त पूँजीगत अनुदान								
१३३२२	विशेष पूँजीगत अनुदान								
१४०००	**अन्य राजस्व**								
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**								
१४११०	**व्याज**								
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१२०	**लाभांश**								
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**								
१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय								
१४१५२	क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी								
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी								

राजस्व संकेत	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४१७०	**राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय**								
१४१७१	वन रोयल्टी								
१४१७२	खानी रोयल्टी								
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी								
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी								
१४१७५	पदयात्रा रोयल्टी								
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी								
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी								
१४१७८	सवारी साधन कर								
१४१७९	अन्य बाँडफाँड हुने राजस्व								
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**								
१४२१०	बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२११	कृषी उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१२	सरकारी सम्पत्ती बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१६	निजी धारा बापतको शुल्क								
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग बापतको शुल्क								
१४२१८	विद्युत सेवा शुल्क								
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क								
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**								

राजस्व संकेत	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४२२१	न्यायिक दस्तुर								
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२४	परीक्षा शुल्क								
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क								
१४२४०	**दस्तुर**								
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क								
१४२४२	नक्सापास दस्तुर								
१४२४३	सिफारिश दस्तुर								
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर								
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर								
१४२४६	मुल्यांकन दस्तुर								
१४२४९	अन्य दस्तुर								
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**								
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**								
१४४११	चालु हस्तान्तरण								
१४४२०	**पूँजीगत हस्तान्तरण**								
१४४२१	पूँजीगत हस्तान्तरण								
१४५००	**विविध राजस्व**								
१४५१०	चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु								
१४५११	बिमा दावी प्राप्ती								

राजस्व संकेत	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४५२०	**अन्य राजस्व**								
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क								
१४५२२	साना सवारी कर								
१४५२३	लागत सहभागिता								
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय)								
१४५३०	**पूँजीगत राजस्व**								
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय								
१५०००	**बेरुजु**								
१५१००	**बेरुजु**								
१५११०	**बेरुजु**								
१५१११	बेरुजु								
३३०००	**दायित्व**								
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**								
३३१९०	**खुद आन्तरिक कृण**								
३३१९१	कृण पत्र मार्फत् प्राप्त कृण								
३३१९२	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त कृण								
३३१९३	अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त कृण								
३३२००	**वाह्य वित्तीय दायित्व**								
३३२४०	**खुद वैदेशिक कृण**								
३३२४१	वैदेशिक कृणको प्राप्ति								
	जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व								

..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय संरचनाको सारांश

रु हजारमा

क्र.सं.	राजस्वशीर्षक	यथार्थ (अघिल्लो आ.व.को)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७७/०७८	२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१	आन्तरिक आय					
२	संघीय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय					
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय					
४	अनुदान					
५	दायित्व					
६	जनसहभागिता					
	कुल आय					
	कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)					